Rapport

SAMORDNINGSRÅDET (SOR) Nr. 5 - 1995 - 41. årgang

TEMA:

FRIVILLGE ORGANISASJONER OG DET OFFENTLIGE – ET SPENNINGSFELT MED NYE UTFORDRINGER

Rapport nr. 4 - 95

Utgiver: SAMORDNINGSRÅDET – Råd for samordning av humanitært og yrkesmessig arbeid for mennesker med psykisk utviklingshemming.

Leder: Orvar Thorsrud, Lyngvn. 8, 2312 Ottestad, tlf. 6257 6248

Sekretær: Tormod Mjaaseth, Hamreheia 17, 4631 Kristiansand S. Tlf. 3809 4170, Fax 3809 4173

Redaktør: Leder i Samordningsrådet

Red.komité: Orvar Thorsrud, Tormod Mjaaseth og Gunnar Brekke Fax: 55 31 50 56

Rapport kommer ut med 6 nummer i året.
Abonnementspris kr. 100,– pr. år.

ABONNEMENT/ADRESSE-FORANDRINGER:
Sekretariatet, Hamreheia 17,
4631 Kristiansand S.
Tlf. 3809 4170, Fax 3809 4173
Bankgiro: 1813.10.53580
Postgiro: 0808 5094735

Annonser:
RAPPORT
Postboks 98, 3570 Ål
Tlf.: 3208 1694
Bankgiro: 2320.07.17384
Postgiro: 0826 0707273

Manuskripter:
Sendes sekretariatet

SOR's Forskningsfond:
Gunnar Brekke
Gutenbergsvei 23, 5035 Bergen
Tlf. 5531 4116 (privat)
Fax. 55 31 50 56

Trykk:
Holmestrand Handelstrykkeri as
3080 Holmestrand

INNHOLD I DETTE NUMMER:

Leder 1

Frivillighetskonferansen på Geilo – EN SUKSESS 2

«Hva gjør vi idag for å skape en bedre morgendag»
Av professor
Astrid Nøkleby Heiberg 5

Frivillige organisasjoner og det offentlige - et spenningsfelt med nye utfordringer
Av professor Else Øyen 18

Organisasjonenes initiativ og deltakelse - valg av oppgave-områder og aktivitetet
Av generalsekretær
Aage Müller-Nilssen 27

Nye perspektiver på velferdsstaten konsekvenser for frivillig innsats
Ved professor Victor D. Normann 33

Hva sier pressen: 39

Likegyldighet truer velferdskommunen?

Dette nummer av Rapport blir presentert som et temanummer og gjenspeiler noe av det som ble fremlagt og drøftet på SORs frivillighetskonferanse på Geilo, 23. - 25. august i år. Konferansen hadde som overskrift: «Frivillige organisasjoner og det offentlige – et spenningsfelt med nye utfordringer.»

Ulike tilnærmingsmåter til dette store tema i foredrag, paneldebatter og gruppemøter, avslørte større aktualitet og åpnere engasjement enn vi hadde ventet. Dette i en forsamling hvor flertallet yrkesmessig representerte kommunal tjenesteyting og et mindretall med organisasjonstilhørighet som var usikre på sin legitimitet i det kommunale velferdssystem.

Kanskje årsaken er en voksende følelse av at velferdsstaten er truet?

Vi ble minnet om sammenhengen mellom et bredt folkelig engasjement og det å ta vare på og vedlikeholde universelle velferdsordninger som er selve kjennetegnet på den norske velferdsstaten.

Et bredt folkelig engasjement og dugnadsånd bygger på de samme grunnleggende idéer om felleskapet som velferdsstaten vokste frem på. Dette folkelige engasjement skal sikre velferdskommunen legitimitet og befolkningen stabile velferdsgoder i fremtiden.

På denne bakgrunn er det malplassert å snakke om en ny æra for organisasjonens frivillige arbeid. Vårt velferdssamfunn har gjennom årtier hatt et bredt folkelig engasjement som genuint ankerfeste.

Velferdsstaten er truet – faresignalene er koblet opp til mange forhold, som eksempel kan nevnes:

- Kommune- og fylkestingvalget viser at befolkningens politiske engasjement er svekket, sannsynligvis over lengre tid.
- Frivillige organisasjoner forteller om sviktende medlemstall.
- Påstanden «utarming av nærmiljøer og forvitring av sosiale nettverk» er lett gjenkjennelig og en realitet for mange.

Faresignalene må taes på alvor – vi må komme på talefot:

- Politiske myndigheter står overfor store utfordringer når det gjelder å sikre et bredt folkelig engasjement. Det må skapes nye koblingspunkter mellom kommunenes ulike nivåer og befolkningen.
- Frivillige organisasjoner, foreninger og lag må demonstrere sin vitalitet gjennom økt oppslutning om mål for morgendagens samfunn, eller om etablering og utvikling av lokale felleskap, knyttet til aktiviteter og arbeidsformer som gir mulighet for tilhørighet.

Visjonen –enhver som har behov for tjenester skal sikres tilgang til tjenestene, krever oppslutning om parolen:

Slå ring rundt velferdskommunen

Redaksjonen

Frivillighetskonferansen på Geilo – EN SUKSESS

Panelet drøftet «Frivillige organisasjoner og det offentlige» Fra venstre: forskningsleder Einar Vetvik, professor Else Øyen, forbundsleder Oddrun Remvik, professor Astrid Nøkleby Heiberg og ordfører Arne Skogheim.

I august samlet SOR 80-90 engasjerte deltakere på Geilo til en konferanse om frivillig arbeid med mennesker med psykisk utviklingshemming. Sammen med representanter for flere av SORs medlemsorganisasjoner var også representanter for offentlig forvaltning invitert. Hovedhensikten med konferansen var å tilby et forum som kunne gi mulighet for erfarings- og meningsutvikling.

Deltakernes evaluering av konferansen viser at dette var et tiltak som ble satt pris på og som var nødvendig.

En av gruppene i ivrig samtale om «organisasjonenes initiativ og deltagelse-valg av oppgaver og aktiviteter»

Særlig var det den spenningen som oppstår i møtet mellom frivillige organisasjoner og offentlig forvaltning som var satt på dagsordenen. En ønsket å belyse hvordan instanser med ulikt utgangspunkt og ulikt ideologisk grunnlag kan virke sammen for å skape en bedre hverdag for psykisk utviklingshemmede i nærmiljøene.

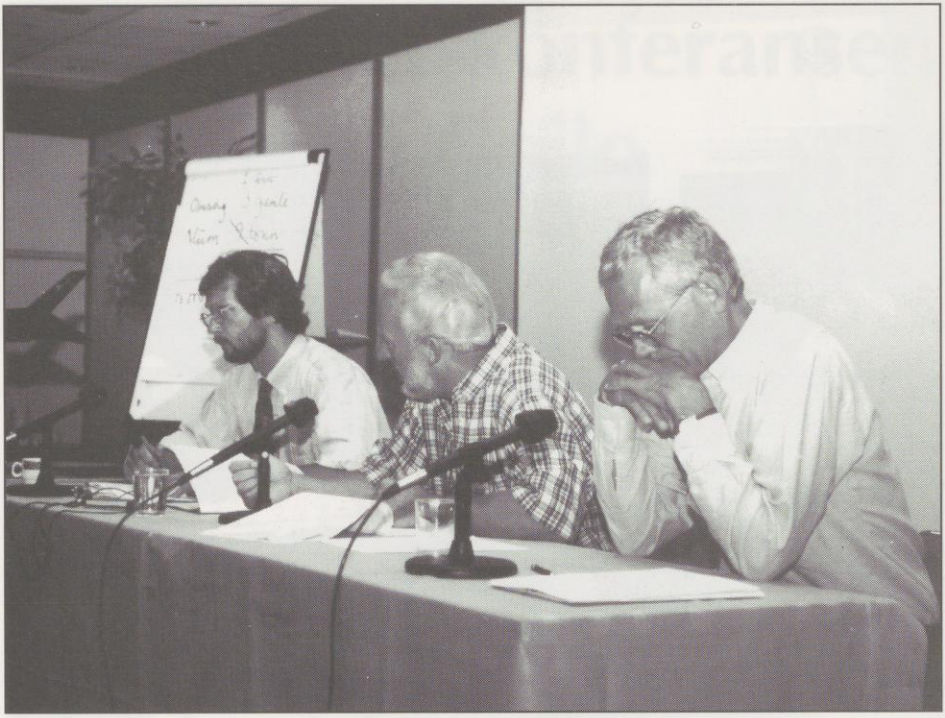
Som bakgrunn for diskusjonene var konferansen lagt opp med foredrag, paneldiskusjoner, gruppearbeid og åpne debatter.

Som foredragsholdere hadde SOR engasjert en rekke personer med solid faglig og organisasjonsmessig bakgrunn for å fremme kvalifiserte synsmåter innen dette spennende og viktige temaet.

RAPPORT bringer i dette nummeret flere av nøkkelforedragene fra konferansen. Blant annet gjelder dette presidenten i Norges Røde Kors, professor dr. Astrid Nøkleby Heiberg, professor Else Øyen og økonomiprofessor Victor Norman sine foredrag.

Alle tre fremhever at møtet mellom frivillige organisasjoner og det offentlige tjenesteapparat kan bidra til en utløsning av ressurser som kan virke med til å gi mennesker med psykisk utviklingshemming en bedre hverdag. Det er enighet om at det knapt er mulig for det offentlige å gå inn i alle livets situasjoner. Særlig gjelder dette det liv den enkelte skal leve i sin fritid.

I en paneldebatt etter Astrid Nøkleby Heibergs og Else Øyens foredrag deltok også lederen av SORs nyeste medlemsorganisasjon, Oddrun Remvik fra Fellesorganisasjonen for barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere (FO).

Panelet drøfter «nye perspektiver på velferdsstaten»
Fra Venstre: forskningsleder Kåre Hagen (FAFO), generalsekretær Aage Müller-Nilssen og professor Victor D. Norman.

Hun understreket særlig Else Øyens advarsel mot å utvikle en slags «profesjonalisert frivillighet». Remvik mente at hvis en får et betalt system på siden av det offentlige, ville det oppstå en rekke problemer med hensyn til innsyn og kontroll, og en ville stå svært svakt med hensyn til de etiske sidene av virksomheten.

Paneldebatten ble ledet av forskningsleder Einar Vetvik fra Diaforsk, som forøvrig dagen etter la frem resultater fra nyere forskning, som viser at de frivillige organisasjonene ikke i særlig grad engasjerer seg vis á vis psykisk utviklingshemmede.

Lederen for Kirkens Bymisjon i Oslo, Åge Müller Nilssen sto sammen med Einar Vetvik for de innledningene som ledet frem til gruppearbeidet. Fra gruppene kom det frem en rekke synsmåter og innspill som vil bli forsøkt oppsummert i et eget kompendium til konferansedeltakerne. Om dette blir mulig vil avhenge av kapasiteten i SORs sekretariat. På konferansens siste dag var det lagt opp til en samtale mellom professor Victor Norman fra Norges Handelshøyskole og forskningsleder Kåre Hagen fra forskningsstiftelsen FAFO om velferdsstatens fremtid og frivillig arbeids rolle. De to forskerne hadde hvert sitt utgangspunkt for synet på velferdsstaten i fremtiden, men de var helt enige om at dagens velferdsnivå har vi som samfunn råd til. Åge Müller Nilssen ledet samtalen som ble en meget interessant, og folkelig, leksjon i aktuell samfunnsvitenskaplig og økonomisk teori.

«Hva gjør vi idag for å skape en bedre morgendag»

Av professor Astrid Nøkleby Heiberg
President i Norges Røde Kors.

Kjære konferansedeltakere.

Det er en glede for meg å kunne få lov til holde åpningsforedraget på denne konferansen.

Innledningsvis har jeg lyst til å gripe fatt i noe jeg fant i boken «Kunsten å leve». Det handler om nuet, en tidsdimensjon som er viktig å ta med seg selv i tankene om morgendagen.

«Livet er en vandring, ikke en transportstrekning
Døden er den død du dør hver dag ved at du ikke lever
Fortiden er forbi, og fremtiden har du ikke fått
Du eier bare dagen i dag
Livet lar seg ikke kjøpe
Du trenger ikke mye å leve av
Du trenger noe å leve for»

For mange av oss kan dette være en tankevekker. De fleste av oss har mulighet til å gjøre valg med hensyn til bosted, arbeid og venner. Vi foretar veivalg som gjør oss i stand til å skape et meningsfullt liv. Hva som blir betraktet som et meningsfullt liv vil være forskjellig fra person til person. Hovedpoenget blir at vi har en omfattende ramme rundt våre valg.

Ikke alle har de samme mulighetene. Mange psykisk utviklingshemmede har helt andre rammer å forholde seg til i sine valg. Dette er kanskje et resultat av manglende samsvar mellom samfunnets forventninger til *læring og forståelse* og et menneskes mulighet til å innfri disse. I barne og ungdomsalderen får de fleste etablert sine fritidsvaner. Valgene skjer ut fra interesser, hva venner velger og hva foreldrene ønsker. Svært ofte blir det foreldre-

ne som får ansvar både som ledere og for å bringe barna fram og tilbake. Det spesielle for psykisk utviklingshemmede i denne situasjonen er at de trenger betydelig mer hjelp til å velge, og det stilles større krav til foreldrenes engasjement i å få barna etablert i et tiltak. Det er også en utfordring at flere tiltak stiller bestemte krav til innsats og kunnskap som igjen fører til at psykisk utviklingshemmede vil bli utestengt. Fremover vil det særlig være behov for tiltak rettet mot voksne. Desentralisering og integrering gjør det særlig nødvendig å tenke ulike former for tiltak for å skape en meningsfull fritid for den enkelte psykisk utviklingshemmede.

Det å fungere tilfredstillende i vårt samfunn vil bety at en person gjør bruk av flere hovedarenaer, som f.eks. venner - hjem/familie - arbeid - organisert fritid. Livssituasjonen for psykisk utviklingshemmede og andre funksjonshemmede har ofte vært at en eller flere av disse hovedarenaene har manglet. Institusjonslivet kan være er et eksempel på at psykisk utviklingshemmede kanskje mangler flere arenaer.

Det har imidlertid skjedd store forandringer de siste årene i forhold til psykiske utviklingshemmede og deres livssituasjon. Erfaringer er høstet både på godt og vondt. Vi har opplevd at slike store samfunnsendringer som HVPU-reformen ikke blir gjennomført over natten, det er et arbeid som krever innsats og oppfølging over tid. Samtidig ser vi kimen til en ny utvikling - ønsket om en ny og bedre hverdag for psykisk utviklingshemmede. Livskvalitet, likeverd og respekt er viktige begreper. Som vi alle har erfart - fra tid til annen - er det av og til avstand mellom teori og praksis, og vi kan ikke si oss fornøyd før vi ser begrepene utført gjennom praktisk handling.

VIKTIGE PRINSIPPER

HVPU-reformen inneholder tre sentrale prinsipper, - normalisering, desentralisering og integrering. Jeg tror disse prinsippene er viktige å ta med i tankene om morgendagen, - prinsippene vil legge en del premisser for den utvikling og debatt som vil skje.

Normaliseringsbegrepet betyr at samfunnet må hjelpe mennesker med psykisk utviklingshemning til å få en tilværelse så lik andres som mulig. I dette ligger at psykisk utviklingshemmede skal gis anledning til å ha; - normal dagsrytme, - normal uke-/årsrytme, - normal livssyklus, - normal respekt, - muligheter for et normalt samliv, - normal økonomisk standard, - normal opplevelse-/erfaringsverden.
Det normale livet skal bygges opp i nærmiljøet og kommunen til den enkelte psykisk utviklingshemmede. For at den enkelte skal få leve et normalt liv i sitt nærmiljø må det foregå en integrering.
Integreringprinsippet har to dimensjoner. Den fysisk integrering har som mål at psykisk utviklingshemmede skal bo i vanlige boliger i vanlige bomiljø, gå på bostedsskolen, få arbeid i nærmiljøet og delta i alminnelig samfunnsliv. I tillegg må det også skje en sosial integrering - det enkelte menneske skal bli respektert og godtatt i sitt miljø ut fra sine særegne forutsetninger.

Disse begrepene vil jeg ta opp senere i foredraget - jeg tror det vil være behov for å diskutere om integrering skal skje for en hver pris.

BEDRE LEVEKÅR

Det enkelte menneske vil i de fleste tilfeller ha sin egen oppfatning av begrepet levevilkår.

Felles vil allikevel være visse rammer som de fleste har valgt å forholde seg til. Disse rammene kan beskrives som den livsarena og de livsfaser vi gjennomlever. Som før nevnt vil gode levevilkår også være et spørsmål om det enkelte menneskets muligheter til å foreta frie og selvstendige valg. Det vil blant annet si å kunne velge bosted, arbeidsplass og venner. Dette gjelder også for psykisk utviklingshemmede. På dette området skiller de seg fra oss andre ved at de trenger hjelp til læring og mestring. Som det en gang er sagt før; «– noen må ha litt mer – for å få like mye».

Spørsmålet om å bedre levevilkårene for psykisk utviklingshemmede blir derfor et spørsmål om å skape en bedre livsarena. Livsarenaen vår er i første rekke knyttet til tilhørigheten i et lokalsamfunn, og det er her ressursene må settes inn.

Det er derfor viktig å gripe fatt i den situasjon vi har idag. Dette gjør denne konferansen betydningsfull. Det å kunne sette fokus på psykisk utviklingshemmedes hverdag - og samtidig prøve å sette dette i et helhetsperspektiv - gir signaler som er verdt å ta med videre i samfunnsdebatten. Samordningsrådet representerer et mangfold av organisasjoner som gjennom ulike vinklinger er opptatt av den psykisk utviklingshemmedes levekår og livskvalitet. Jeg ser et behov for denne formen for samarbeid, dette gir oss innsikt i - hva vi hver for oss bidrar med - og hvordan dette samspillet virker inn i den enkelte psykisk utviklingshemmedes hverdag. Jeg tror vi trenger åpenhet rundt dette samspillet. Samtidig er det viktig også å diskutere rammene rundt forskjellige typer organisasjoner, - hva er mest hensiktsmessig? - hva er de psykisk utviklingshemmede best tjent med?
En bedre hverdag skapes ut fra å sette fokus på de særegne behov den enkelte psykisk utviklingshemmede har - forskjellige behov krever ulike løsninger. Dette vil kreve et bedre samarbeid på det lokale plan mellom ulike aktører. I enkelte kommuner er det gjort en god jobb på dette området, noe jeg vil komme tilbake til senere i foredraget.

Etter det jeg har forstått har det tegnet seg en vei som synes svært viktig for Samordningsrådets framover, behovet for informasjon, holdningsbearbeidelse og bevisstgjøring av problemer og behov. En bedre livssituasjon for psykisk utviklingshemmede er egentlig et spørsmål om vår vilje/evne til å akseptere psykisk utviklingshemmede som *likeverdige* samfunnsborgere. Rundt psykisk utviklingshemmede og andre funksjonshemmede er det ennå en rekke myter og spesielle forestillinger. Disse er ofte til hinder for framgang og utvikling. Dette kan bl.a. bedres ved økt saklig informasjon til alle deler av vårt samfunn. Videre er det en forutsetning for økt forståelse at psykisk utviklingshemmede, synliggjøres og gis anledning til, ut fra sine forutsetninger, aktivt å delta i det lokalsamfunn der de hører hjemme. Det er sagt at Dissimilis har gjort mer for våre holdninger til psykisk utviklingshemmede enn mange holdningskampanjer tilsammen.

NYE UTVIKLINGSBETINGELSER

Fremtiden vil alltid være preget av fortiden. De valg vi historisk sett har tatt vil ha betydning for de rammer fremtiden skapes i. Det er derfor viktig å se morgendagen i lys av dette. Hvilken utvikling har vi hatt når det gjelder omsorgen for psykisk utviklingshemmede?

Historisk sett har vi hatt 3 viktige faser i utviklingen. Det begynte med at noen pionere i første halvdel av forrige århundre mente å kunne helbrede åndssvaket (som var begrepet den gang) gjennom pedagogiske og medisinske metoder.

I denne pedagogiske fasen som ble innledet fikk Norge sin første skole for åndssvake barn og en lov om døve, blinde og åndssvake barns undervisning. Målet var at så mange som mulig skulle nå «folkeskolens og konfirmasjonens mål». Den første entusiasmen var stor, men det viste seg etter hvert at de som var «svakere fungerende» ble satt utenfor - kravene var satt for høyt.

Som en motreaksjon på dette ble den psykiske utviklingshemmede som gruppe delt. De høyerestående psykisk utviklingshemmede ble betegnet som evneveike og ble knyttet til spesialskoleloven av 1951. De svakere fungerende skulle finne vern og pleie, arbeid og en viss praktisk opplæring i store, åpne spesialinstitusjoner. Disse institusjonene skulle også gi beskyttelse og trivsel. Det ble bestemt at ingen sentralinstitusjon skulle ha mer enn 500 klienter, og at institusjonene skulle knyttes til en rekke lokale funksjoner som småhjem, familiepleie, privatpleie, daghjem, gruppeopplæring og poliklinikk. Denne vernefasen ble gjennomført i samarbeid mellom frivillige organisasjoner og staten. Staten hadde på den tiden store gjenreisningsoppgaver og de frivillige organisasjonene nedla et betydelig arbeid. På begynnelsen av 1960-årene ble kursen lagt mere over mot mindre hjem og daghjem.

Etter hvert kom det også en reaksjon på vernefasen og særomsorgen, og nye lover som f.eks. grunnskoleloven opphevet særlovene. Mange tilbud og tiltak for psykisk utviklingshemmende ble ivaretatt av kommunene og fylkeskommunene, - man var på vei inn i en ny fase - integreringsfasen. Målet var desentralisert og integrert omsorg som krevde et samarbeid mellom alle engasjerte aktører. Her ser vi de første sporene til den utvikling vi har idag. Normaliseringsprinsippet var sentralt allerede på 60 - tallet, og selv om det har tatt tid å komme dit vi er i dag, ser jeg store muligheter. Samtidig ligger det også en del utfordringer for morgendagen.

Kommunene har nå fullt ansvar for «sine» psykisk utviklingshemmede. Tilbudet blir gitt gjennom det ordinære hjelpeapperatet som f.eks. skole-, sosial-, helse- og kulturetatene. Det at den enkelte psykisk utviklingshemmede får nærhet til tilbudene og tjenestene er positivt, - blir forholdene lagt til rette kan samspillet mellom kommunens etater, den enkelte psykisk utviklingshemmede og pårørende, bli svært godt.

Hovedproblemet for det kommunale nivå er at kommunene i størrelse, beliggenhet, geografi og økonomi er svært ulike. Forholdene vil derfor også måtte bli ulike for psykisk utviklingshemmede. For å motvirke disse ulikhetene vil et nært samarbeid mellom to eller flere kommuner, frivillige organisasjoner og pårørende gjennom interesseorganisasjoner kunne danne en felles ramme. Psykisk utviklingshemmede vil framover mot år 2000 kunne få bedret sine livsvilkår dersom de tiltak kommuene allerede har etablert for sine innbyggere utbygges og tilpasses gruppens behov. Tiltakene kan kanskje konsentreres om følgende hovedområder: helsetjenester - særlig helsestasjoner, - barnehager, - avlastningsordninger, - skole, - bolig med tilhørende hjelpetiltak, - arbeid, - fritid.

Skole, bolig, arbeid og fritid er viktige innhold i livet, og hva som er viktig for den enkelte vil variere med alderen. Vi må alle forsøke å legge forholdene til rette slik at den enkelte psykisk utviklingshemmede

så langt det er mulig skal støttes i å ha en livssyklus og en livsrytme med aktiviteter i samsvar med ens egen alder og kultur.

For barn mellom 0 -16 år vil hverdagen være dominert av barnehage og skole. For psykisk utviklingshemmede kan særlig overgangen barnehage til skole, fra barneskole til ungdomsskole m.v. skape problemer. Dette krever en fleksibel skolemodell.

I den norske skolen legges det stor vekt på tilpasset opplæring. Skolen skal være for alle, og alle barn har rett til å få en opplæring som er tilpasset deres evner og anlegg. Målet er at barn med ulike forutsetninger - også de med lærevansker og fysiske eller psykiske handikap - så langt det er mulig skal integreres og få sin undervisning i vanlige klasser.
Elever som trenger det, skal få spesialundervisning dels i egen klasse, dels i egne grupper eller egne kommunale tiltak. Hovedprinsippet er at hjelpen skal være tilgjengelig i lokalmiljøet. Verdier som menneskelig likeverd, åndsfrihet og toleranse er nedfelt i skolens mål, og de demokratiske ideene skal prege arbeidet i skolen.

Med Reform '94 får all ungdom mellom 16 og 19 år en lovfestet rett til 3 års videregående opplæring. Funksjonshemmede får rett til opplæring i inntil 5 år. Funksjonshemmede elever har fortrinnsrett til plass dersom de etter sakkyndig vurdering trenger det.

Voksenopplæring og folkeopplysning har vært drevet av humanitære, politiske og andre organisasjoner siden midten av forrige århundre. I dag er det et variert og omfattende tilbud av voksenopplæringskurs både i offentlig og privat regi. I de senere årene er det satset sterkt på å gi svake grupper bedre opplæringsmuligheter gjennom voksenopplæringen.

Alle mennesker har krav på et eget hjem og et privatliv, dette gjelder også psykisk utviklingshemmede uavhengig av funksjonshemming og hjelpebehov. Dette medfører at psykisk utviklingshemmede forlater foreldrehjemmet når de blir voksne. Hvilken boform som gir best levekår for den enkelte, skal avhenge av individuelle ønsker og vurderinger. Boliger for psykisk utviklingshemmede kan derfor være alle typer boliger.

Voksne psykisk utviklingshemmede vil ha behov for meningsfullt arbeid. Det finnes idag en rekke ASVO-bedrifter og andre vernede bedrifter som gjør hverdagen meningsfull og god for den enkelte. Samtidig har enkelte kommuner vært flinke til å legge forholdene til rette slik at psykisk utviklingshemmede har kunnet få arbeid innen det kommunale system.
Det er allikevel viktig at vi hele tiden setter de behov den enkelte har i søkelyset. Psykisk utviklingshemmede har varierte og til dels sammensatte behov som vi må innrette oss etter.

Vi har alle behov for fritid. Fritid som føles meningsfull, om vi nå ønsker å koble av alene eller være sammen med andre mennesker. Som jeg vil komme tilbake til er mange av disse tilbudene arrangert i regi av frivillige organisasjoner, men det er kommunene som har ansvaret for å tilrettelegge et helhetlig godt kultur- og fritidstilbud for psykisk utviklingshemmede.

REFORMEN SKAPER NYE UTFORDRINGER

Den nye reformen krever mye. De store omsorgsoppgavene har avdekket mangler innen det kommunale systemet. Det kreves f.eks. penger for å høyne kompetansen i kommunene for personer som arbeider

med HVPU-reformen eller som er veilednings-/omsorgspersoner for psyisk utviklingshemmede. Det er enighet om at mennesker med psykisk utviklingshemming trenger stabilitet og trygghet. Det er derfor av grunnleggende betydning at veileder og den enkelte psykisk utviklingshemmede lærer hverandre å kjenne. Dette blir bekymringsfullt når vi ser de store utskiftningene av personer innen den hjemmebaserte omsorgen.

For at målet med reformen skal bli en realitet er det viktig å passe seg for at tiltak for psykisk utviklingshemmede ikke ender i en prioriteringskamp mellom andre gode forslag som styrkning av eldreomsorgen, økt barnehageutbygging og tiltak for andre grupper funksjonshemmede. Å sette såkalte «svake grupper» opp mot hverandre vil være noe av det mest uheldige som kan skje.

Det vil bli vanskelig å få politikerne - etater og folk flest til å forstå at det er nødvendig med en sterk opprusting på dette området. Denne forståelsen vil være til stede hos dem som har et personlig forhold til psykisk utviklingshemmede. En viktig oppgave vil derfor bli å synliggjøre de behov psykisk utviklingshemmede har.

Det skyldes ikke tilfeldigheter at utviklingsprosessen og fasene er blitt slik de er blitt. Bak utviklingen står mange pårørende av psykisk utviklingshemmede som har gjort en kjempejobb med å sette søkelyset på ulike behov innenfor gruppen psykisk utviklingshemmede. Det er ingen som vet bedre hvilke utfordringer den enkelte psykisk utviklingshemmede og pårørende står ovenfor enn de som er nærmest problemet. Det skal en sterk ryggrad til å takle alle følelsene, tankene og spørsmålene som man har som pårørende av psykisk utviklingshemmede, - samtidig som man jobber utrettelig for å bli hørt i systemet. Jeg beundrer det motet og styrken som er vist.

Den uformelle omsorg som de nærmeste pårørende har og vil ha for sin psykisk utviklingshemmede vil ha en stor betydning for utformingen av framtidens rollefordeling. Ingen har vel tall på alle de timer som nedlegges i den uformelle omsorgen - i kjærlighet til sine. Samtidig må det erkjennes at det også finnes tunge stunder. Stunder hvor usikkerheten, motløsheten, frustrasjonen og utmattelsen kjennes så tung at livet blir vanskelig å takle. De fleste mennesker vil en eller annen gang i livet møte slike følelser enkelte flere ganger enn andre. Interesseorganisasjoner for pårørende vil ha en viktig funksjon i å skape fellesarenaer, hvor man kan få snakke også om de tunge stundene, alle ubesvarte og vanskelige spørsmål. Disse organisasjonene vil også være sterke pådrivere i å tale de psykisk utviklingshemmedes sak.

Samtidig må det legges opp til at pårørende får avlastning gjennom kommunale eller frivillige tiltak. I dette ligger en erkjennelse av at døgnet har 24 timer. Det kan ikke forventes at det offentlige har mulighet til å dekke alle disse timene. Den frivillige innsatsen vil være - og skal være et supplement til de offentlige tiltakene. Det er allikevel viktig å se på samspillet mellom de ulike aktørene, - frivillig innsats bør ikke glemmes i denne sammenhengen.

ET NYTT PERSPEKTIV PÅ FRIVILLIGE TJENESTER

Frivillige organisasjoner har over lang tid gjort en innsats for psykisk utviklingshemmede.
Som før nevnt hadde frivillige organisa-

sjoner en del av ansvaret for institusjonsutbyggingen etter krigen. Det hadde sammenheng med at de frivillige organisasjoners omfattende humanitære hjelpearbeid under hele krigen skapte et bedre forhold mellom det offentlige og de frivillige organisasjonene. Det ble etablert en dialog på tvers av sosiale, politiske og ideologiske grenser for å legge forholdene til rette for organisasjonenes samfunnsbyggende virksomhet. Dette ga de frivillige organisasjonene en ny vitalitet og anerkjennelse i samfunnet. Det ble en offentlig oppgave å være med på å gi organisasjonene bedre arbeidsforhold, og organisasjonene ble naturlige samarbeidspartnere for det offentlige i oppbyggingen av velferdsstaten.

På helse- og sosialsektoren hadde de «4 store», Røde Kors, Nasjonalforeningen for folkehelse, Norske Kvinners Sanitetsforening og Norsk Folkehjelp, de første 15 - 20 årene etter andre verdenskrig en økende oppslutning. Gjennom sitt humanitære arbeid under krigen, innsatsen for løsningen av flyktningeproblemet og engasjementet for ulike grupper funksjonshemmede fikk disse organisasjonene økt prestisje og forståelse.

De frivillige organisasjonene opplevde på slutten av 60 - tallet og i 70 - årene en stagnasjon i medlemstilveksten. En forklaring på dette kan være utviklingen av velferdsstats-ideologien. Grunnprinsippet var at det offentlige skulle ha ansvar for befolkningens sosiale og helsemessige kår. Oppgaver som frivillige organisasjoner historisk sett hadde vært med på å løse ble i større og større grad oppfattet som det offentliges ansvar. En omfattende frivillig innsats på helse- og sosialsektoren ble ikke sett på som forenelig med ideologien om en velutviklet velferdsstat.

Nå går diskusjonen igjen rundt velferdsamfunnet. En av problemstillingene er om vi gjennom alle offentlige velferdsordninger har mistet noe av den tilhørighet vi har til hverandre, - mistet en del av evnen til å vise medmenneskelighet, nærhet og omsorg.
Behovet for frivillig innsats og uformell omsorg har alltid vært tilstede og vil etter min mening få en større betydning i framtiden. Dette vil etter min mening gi en gjensidig glede, - mister vi evnen til å bry oss om hverandre blir vi etterhvert et «fattigere» samfunn.

De evalueringer av HVPU-reformen som har kommet foreløpig viser at psykisk utviklingshemmede flest har fått en bedre hverdag. I Vesffold har antallet psykisk utviklingshemmede som ikke har språk sunket fra 43 % til 29 % etter at de flyttet ut fra institusjon til hjemkommunen. Andre undersøkelser viser at store adferdsavvik er redusert betraktelig. Konklusjonen kan i utgangspunktet bli at mange opplever en bedre hverdag med mer mening i livet etter reformen.

På en annen side er det heller ikke til å unnslå at vi langt fra kan si oss fornøyd med tingenes tilstand.

Mediaoppslag viser til misbruk av PU-midler i kommunene, utviklingshemmede som er blitt oppsagt på jobb med bakgrunn i at de fungerer for dårlig i sin arbeidsgruppe og skoleopplæring som ikke er i tråd med behovet som den enkelte har. Mange hjemmeboende står enda i kø for å få egen bolig.

Det finnes også grupper av psykiske utviklingshemmede som har fått det dårligere med den nye reformen. Dette er f.eks. psykisk utviklingshemmende som har

bodd lenge på sentralinstitusjon - en sentralinstitusjon som var plassert utenfor hjemkommunen. Disse har nå kommet til hjemkommunene og er plassert i egne boliger. For disse er situasjonen vanskelig, de har forlatt «familien» sin og den trygghet det kjente gir. De blir plassert i boliger uten å ha noen av sine rundt seg, - uten et sosialt nettverk - og i et miljø som virker svært fremmed. Det kreves mye oppfølging og ikke minst opplæring for å kunne takle og lære det nye livet. Det kreves veilednings- og omsorgspersoner som er stabile og kvalifiserte.
Da blir spørsmålstillingen - skal integrering skje for en hver pris? Skal prinsippene ta overhånd - eller bør vi sette søkelyset på den enkelte psykisk utviklingshemmede med sine behov og særegenheter for å lage «skreddersydde» løsninger for den enkelte.

Mange kommuner har kommet et stykke på vei i tankene med å lage skreddersydde løsninger for den enkelte. Det er dannet ansvarsgrupper som skal ivareta den enkeltes behov for f.eks. opplæring, hjemmesituasjon og fritid. Den enkelte psykisk utviklingshemmede blir satt i sentrum og løsningene er basert på nettopp å skape en bedre morgendag. Ansvarsgruppene er fagfolk innen f.eks. skole, helse, sosial og pedagogikk, avhengig av hvilke behov som blir forsøkt løst. Samtidig er det viktig å trekke pårørende som best kjenner behov og reaksjoner inn i planleggingsarbeidet.

Ansvarsgrupper og skreddersydde løsninger vil for mange kommuner bli en økonomisk belastning, og det krever en helt annen form for planlegging enn det man er vant til.
Imidlertid har vi sett at dette gir gode resultater, spesielt i de tilfeller hvor pårørende trekkes inn som ressurs.

I det siste har media omtalt en sak som handler om en autistisk gutt på 18 år. Sønnen ble innlagt på psykiatrisk akuttmottaket i Oslo etter å ha rasert hjemmet. Nå blir han utskrevet fordi han ikke kan være på en akuttavdeling over lengre tid. Familien har i sin fortvilelse over ikke å få hjelp, søkt dekning fordi de rett og slett ikke orker mer. Dette er en situasjon som nok kan illustere flere slike forhold. Kommunene har nå ansvaret for psykotisk psykisk utviklingshemmede og psykisk utviklingshemmede lovbrytere. Man (Justistdep). mener at kommunene er best egnet til å ta imot disse gruppene, fordi de store institusjonene helt eller delvis er awiklet. Det bør være muligheter for å finne interkommunale løsninger hvis den enkelte kommune ikke kan ta imot en klient.

Diskusjonen har gått hett mellom kommunene og den statlige forvaltning - mange mener det er et løft som ikke er mulig i mange kommuner. Dårlig tro på statlige overføringer til kommunene for å kunne sette tiltak ut i livet, har skapt sterke reaksjoner.
Midt i dette sitter den enkelte psykisk utviklingshemmede og dens pårørende - fortvilet og maktesløs i sin egen situasjon. Midt imellom en avviklet institusjon og manglende tilbud i nærmiljøet fordi kommunene enda ikke har hatt tid eller penger til å planlegge slike tilbud.
I slike eksempler ser vi tydelig at det finnes en rekke områder som ligger i gråsonen. «Ingen» tar ansvar for denne gruppen. Spørsmålet blir på hvilken måte vi alle kan ta et tak for å skape en bedre hverdagen for denne gruppen.

Det kan vel ikke gis noe entydig svar på dette spørsmålet.

Det er imidlertid nødvendig å skape et

nettverk rundt disse personene og deres pårørende.
Opprettelse av ansvarsgrupper vil her være en stor fordel. Behovet for avlastninger er stort, og her må alle aktørene sette seg ned å diskutere hva den enkelte kan bidra med.
Kanskje finnes det muligheter for at frivillige kan spille en rolle i disse gråsoneområdene. Dette krever at kvalifiserte hjelpetiltak er planlagt og at de frivilliges område er definert som å gi en hjelpende hånd, ikke som kvalifiserte veiledere. Tibudet den enkelte får må være basert ut fra den enkeltes livsituasjon, problemer og behov.

Samtidig må vi huske på at innen gruppen psykisk utviklingshemmede finnes en rekke grupper. Enkelte av disse vil fungere godt i dagliglivet og har glede av å få egen bolig. Det er derfor viktig at vi finner løsninger ut fra den enkeltes særegne behov. Godt fungerende utviklingshemmede bør selv kunne legge en del premisser for valg som treffes. Det er også viktig å trekke denne gruppen med i planleggingen av enkelte tiltak for utviklingshemmede. Et godt eksempel på dette er forskjellige rådgivningsgrupper som er opprettet i enkelte kommuner. Disse består av utviklingshemmede - og avhengig av hvilket formål gruppen har - f.eks. konsulenter, tilrettelegger, støttekontakter, fritidsassistenter. Formålene kan bl.a. være rettet mot medbestemmelse, informasjon og råd, tilgjengelighet, fritidsaktiviteter.

SOSIALT NETTVERK – EN UTFORDRING

Som før nevnt er en av de negative sidene ved reformen at mange psykisk utviklingshemmede blir sittende alene uten et sosial nettverk rundt seg. I denne sammenhengen har reformen vært for optimistisk. De foreløpige evalueringene viser at tilbudet om fritid og kultur kommer dårligst ut. Dette burde være et tankekors for mange av oss. Det er et stort behov for et bedre og mer variert tilbud på fritiden til psykisk utviklingshemmede.
Her må hver og en av oss gå i seg selv - hvordan har vi møtt vår nye nabo? Hvordan oppleves vi som medmennesker?

Det burde være en selvfølge at alle mennesker har like stor verdi og blir behandlet med den samme respekt. Etter min mening har vi alle her en utfordring å ta fatt i. Dette gjelder hver enkelt av oss som menneske - offentlige organer, interesse- og frivillige organisasjoner. Vi må se på hvilken form for integrering av psykisk utviklingshemmede vi har hatt i samfunnet, og hvordan vi hver for oss og hver enkelt organisasjon kan bidra til å skape en bedre hverdag som kan gi håp for morgendagen.

Vi mennesker er alle forskjellige, med ulike behov, følelser og evner. Alle har områder hvor vi kjenner oss igjen i andre, og andre sider ved oss selv som er litt mer spesielle. Dette er en erkjennelse de fleste kan være enige i. Det virker derfor underlig at denne erkjennelse ikke også skal gjelde psykisk utviklingshemmede. Vi har et stykke igjen før vi kan betrakte en psykisk utviklingshemmet som en enkeltperson med sine evner og forutsetninger. Vi har alffor lett til å se på psykisk utviklingshemmede som gruppe. Dette skaper en segregrering som ikke gjør det lettere å selv være aktiv for å oppsøke nabolag og fritidstilbud. Psykisk utviklingshemmede som kommer fra institusjon har behov for sosialisering - til dette kreves tid og riktig opplæring

Fritiden er i Norge blitt oppfattet som en privatsak, noe vi selv skal skape. Samtidig

Fra møtesalen – engasjerte deltakere

er vi et organisert folkeferd og mange bruker mye av sin fritid i organiserte tiltak. Frivillige organisasjoner må derfor være villige til å åpne sine dører også for psykisk utviklingshemmede, og på sin måte bidra til at sosialiseringen går lettere.

EN BEDRE MORGENDAG – VÅR OPPGAVE

Hva kan så de frivillige organisasjonene gjøre for psykisk utviklingshemmede?

Frivillige organisasjoner har hatt som kjennetegn at det finnes medmenneskelighet og solidaritet mellom mennesker. De fleste organisasjonene er behovsorienterte og setter fokus på de reelle behovene i nærmiljøet. Mange organisasjoner har et stort frivillig apparat og et sosialt nettverk å bygge på. Samtidig er det i denne sammenheng viktig å påpeke at kommunene har ansvaret for psykisk utviklingshemmede, - frivillige organisasjoner vil være et supplement til det kommunale tilbudet. Mange frivillige organisasjoner er flinke til nettopp - konkret handling - dette bør vi også vise nå, ved å gi en utstrakt hånd - ved å bry oss - ved å være sammen om å skape en bedre hverdag for den enkelte.

Det handler om å ta psykisk utviklingshemmede på alvor.

Røde Kors - i likhet med mange andre organisasjoner - har over lang tid drevet mange forskjellige aktiviteter for psykisk utviklingshemmede. Mange medlemmer har lagt ned et stor arbeid for denne gruppen. Aktivitetene har en stor spennvidde :

- barne- og ungdomsklubber for psykisk utviklingshemmede mellom 7 -1 3 år
- vinteraktiviteter med snøscooter og aking
- leirer og leirskoler
- hente- og bringetjenester til ulike aktiviteter
- enklere tiltak som grillfester og samlinger med psykisk utviklingshemmede og nærpersoner
- ferieturer med psykisk utviklingshemmede.
- Avlastningsturer

Jeg ser et stort behov også fremover for disse typene av aktiviteter. Aktivitetene er knyttet til alle spesialavdelingene i Røde Kors; Besøkstjenesten, Barnehjelpen, Ungdommens RK og Hjelpekorpset. Det er viktig å bygge på avdelinger eller aktiviteter den enkelte organisasjon har- og videreutvikle disse.

Samtidig er det viktig å se framover, - hvilke behov er størst, - hvem er «taperne» av reformen?

Som tidligere nevnt sitter mange psykisk utviklingshemmede ensomme i sin egen bolig. Mange føler sin anderledeshet som noe mindreverdig, som en person andre ikke vill være sammen med. Det er derfor ikke så uforståelig at den psykisk utviklingshemmede ikke selv tar kontakt med mennesker i nærmiljøet. Her bør frivillige organisasjoner gjøre en innsats.
De fleste kommuner kan tilby støttekontakter til psykisk utviklingshemmede - støttekontaktene er mennesker som er spesielt interessert i denne typen omsorgsarbeid og som er valgt ut og betalt av kommunen. Imidlertid er behovet større enn tilbudet - det burde være mulig å søke å utvikle ubetalte vennekontakter gjennom de frivillige organisasjonene.

Å være besøksvenn for psykisk utviklingshemmede er ikke noe nytt. Spørsmålet er heller å utvikle tjenesten relatert til de behov den enkelte psykisk utviklingshemmed har. Til dette trenges en viss form for skolering. Enkelte frivillige organisasjoner, bl.a. Røde Kors har utviklet egne kurs som tar opp spørsmål og utfordringer i forhold til reformen. Kurset setter også søkelyset på holdninger og eventuelle tiltak, - for og sammen med mennesker med psykisk utviklingshemming.

Vi bør også kunne erkjenne at vi som frivillige organisasjoner ikke har vært flinke nok til å forsøke å innlemme psykisk utviklingshemmede som medlemmer. Alle som har nær kontakt med psykisk utviklingshemmede vet at man gjennom den enkelte har lært mye på godt og vondt. Derfor blir samværet med den enkelte en gjensidig glede for begge parter. Det er viktig at psykisk utviklingshemmede også blir sett
på som en ressurs. Psykisk utviklingshemmede vil etter min mening kunne berike de frivillige organisasjonene - det handler om at vi har vilje og evne til å legge forholdene til rette.

Vår forsiktighet i forbindelse med aktivt å søke psykisk utviklingshemmede som medlemmer kan ha mange årsaker. Mulig

er «overbeskyttelse» en av disse. Vi er redde for at aktivitene ikke passer eller, for at de ikke kan tilpasse den psykisk utviklingshemmede.
Vi er redde for at psykisk utviklingshemmede skal oppleve nok et nederlag - enda et bevis for at de er mislykket.
Jeg tror at det å skjerme mennesker som er psykisk utviklingshemmet mot nederlag, er det samme som å frata dem muligheten til å prøve seg ut - og til å utvikle seg. På en annen side kan følelsen av nederlag og av å være «anderledes» føre til at enkelte gir opp. Det er derfor viktig at alle som deltar i aktiviteten har en positiv og inkluderende innstilling: «–Vi synes det er bra at du er her».
Det kan derfor være viktig at den enkelte har en kontaktperson som har et spesielt ansvar for å komme med råd, løsninger og oppmuntring.

En tilbakeføring av psykisk utviklingshemmede til nærmiljøet krever innsats fra mange.
Det er ikke gitt at informasjon om den nye naboen endrer holdninger som kategoriserer psykisk utviklingshemmede som spesielle. Holdningene kan etter min mening ha sammenheng med at vi mennesker frykter det fremmede og ukjente. Selv om psykisk utviklingshemmede idag er mer synlige i samfunnet, er det mange som ikke har erfaring med å omgås mennesker med psykisk utviklingshemming. Det blir derfor noe nytt og fremmed som skjer når nærmiljøet opplever en tettere tilknytning til psykisk utviklingshemmede. Rammen for kontakt med psykisk utviklingshemmede er utvidet, man må nå forholde seg til psykisk utviklingshemmede i nabolaget og dagliglivet.

«Jeg vil gjerne bli et riktigere menneske», svarte en psykisk utviklingshemmet gutt en gang han ble spurt om sine ønsker for framtiden. Uten at jeg i denne sammenhengen skal ta stilling til hva som er et «riktigere» menneske - vil nok menneskers mulighet til å fungere og utvikle seg, i stor grad være avhengig av nærmiljøet. Dette gjelder også for psykisk utviklingshemmede. Konsekvensen av utviklingshemmingen vil derfor i stor utstrekning variere med de ressurser et samfunn er villig til å satse på behandling og opplæring.

Den stadige raskere samfunnsutviklingen setter store utfordringer til oss. Media og data som kommunikasjon er blitt svært framtredende - og vil framover få en enda sterkere posisjon i vårt samfunn. Uten tilretteleggelse fra samfunnets side vil kanskje de psykisk utviklingshemmede nok en gang bli tapere i et slikt samfunn. Det er derfor viktig at vi er i forkant av en utviklingen og ser de muligheter som ligger i den. Mange psykisk utviklingshemmede kan tillegne seg noe av datateknologien, og med dette i tankene kan også data virke positivt inn på utviklingen for psykisk utviklingshemmede. Med riktig tilrettelegging og bruk kan mange psykisk utviklingshemmede få et positiv forhold til media og data, og bruke det på en slik måte at de kan ta del i morgendagens samfunn. Dette krever imidlertid et opplæringstilbud innen skolen, hvor det kan tilrettelegges et fleksibelt tilbud for at hver enkelt kan lære mest mulig.

HVA GJØR VI SÅ FOR Å MØTE MORGENDAGEN?

Jeg tror som før sagt at det er viktig å skape tiltak ut fra den enkeltes behov. Dette vil bety at man skreddersyr løsninger for hver enkelte. Samtidig er det viktig at det legges til rette for fellesarenaer mellom kommunen, pårørende og frivillige orga-

Presidenten i Norges Røde Kors

nisasjoner. Dette vil kunne bidra til at ressursene best mulig blir brukt etter de behov de psykisk utviklingshemmede har. Muligheten for å høyne kompetansen i forhold til de utfordringer personer som jobber med psykisk utviklingshemmede møter, bør også diskuteres. Det er behov for hjelp og veiledning ovenfor frivillige organisasjoner.

Selv om det enda er et stykke vei å gå før vi kan si at alle psykisk utviklingshemmede har et meningsfullt liv, ser jeg positivt på morgendagen. Jeg tror viljen er tilstede, det mangler først og fremst å finne former og rammer for en samlet planlegging.
Det første skrittet tas imidlertid på denne konferansen - som setter søkelyset på forholdet mellom frivillige organisasjoner og det offentlige. Kanskje ser «nye» løsninger og modeller sitt første lys i løpet av disse dagene.

Vilje til dialog og samarbeid er avgjørende for å kunne skape et samspill, - vilje til åpenhet og erkjennelse er avgjørende for å skape de beste løsningene.

Det kreves en innsats fra oss alle hvis alle mennesker i samfunnet skal betraktes som likeverdige. Det er mangfoldet og variasjonen i samfunnet som gjør livet rikt og spennende. Kontakt med andre som ikke er «helt som oss selv» vil tilføre livet vårt noe positivt, og lære oss å sette pris på mangfold og anderledeshet.

Derfor har jeg lyst til å avslutte med et dikt hentet fra Virginia Satir

«Om å skape kontakt»

«Den største gaven
jeg kan tenke meg å få
fra mennesker
er
at de ser meg
hører meg
forstår meg

og
tar på meg.
Den største gaven
jeg kan gi
er
at jeg ser, hører, forstår
og tar på
et annet menneske.
Når det har skjedd
føler jeg vi har skapt
kontakt».

Lykke til med arbeidet videre på seminaret. Jeg har forhåpninger om at disse dagene vil kunne bringe oss videre på veien mot en bedre morgendag.

Frivillige organisasjoner og det offentlige - et spenningsfelt med nye utfordringer?

Else Øyen, professor
Senter for helse- og sosialpolitiske studier
Universitetet i Bergen

Foredrag på SORS frivillighetskonferanse, Geilo 23.-25.august 1995

I foredraget er jeg blitt bedt om å komme inn på spesielt tre strekpunkter:

- **organisasjonssamfunnet i en brytningstid**
- **kan frivillig og offentlig innsats virke kompletterende og ikke konkurrerende i forhold til hverandre?**
- **er det mulig å skape et godt samfunn uten frivillige tjenester?**

La meg med en gang svare et klart ja på det andre strekpunktet, og et like klart nei på det siste strekpunktet. Men la meg omgående moderere mine klare svar, og skyndsomt tilføye at det er bare under visse vilkår det kan svares henholdsvis et nei og et ja på spørsmålene. Det skal jeg komme til underveis. Så la meg først starte med et par eksempler på hvordan jeg har møtt organisasjonssamfunnet og de frivillige foreninger i en brytningstid.

SÆRINTERESSER VS. OVERORDNET POLITIKK

Som dere helt sikkert vet, avholdt FN i mars i år et sosialt toppmøte om utvikling og fattigdom. Flere av dere var sannsynligvis tilstede i København, og norske frivillige foreninger var i alle fall godt representert både på det alternative toppmøte på Holmen, og på det offisielle møte på Bellahøj.

Den endelige erklæring fra det offisielle toppmøte var en skuffelse. Den var både diffus og uforpliktende på nesten alle områder. Selv ikke det såkalte 20/20 forslag som innebærer at 20 prosent av u-hjelpen øremerkes for sosiale formål i mottakerlandet, og at 20 prosent av bruttonasjonalproduktet i mottakerlandet likeledes øremerkes for sosiale formål, ble vedtatt. Ett av problemene på toppmøtet var at det var så mange som prøvde å få gjennomslag for alle sine gode formål på samme tid, at forslagene slo hverandre ihjel. Om man i stedet hadde konsentrert seg om å få noen få konkrete tiltak vedtatt, ville sluttdokumentet ha blitt snevrere, men sterkere og mer forpliktende.

Jeg vandret rundt både på Bellahøj og på Holmen, og det var som å befinne seg i to forskjellige verdener. Og nå snakker jeg ikke bare om fasiliteter og bevertning. På Holmen var det et yrende liv av frivillige foreninger. De store haller var fylt med foredrag og møter i hvert eneste rom. Engasjementet for en bedre verden var på topp, og emosjonelt var det en stor opplevelse å være vitne til at så mange mennesker er villige til å bruke tid og ressurser for å avhjelpe andre menneskers nød.

I de frivillige foreninger var det mange som satt og arbeidet med forslag og endringer til det offisielle sluttdokumentet for toppmøtet. Noen hadde fått mandat til å komme med slike innspill, men de fleste gjorde det nok på eget initiativ. Jeg vet ikke om akkurat det hadde noen betydning for hvordan innspillene ble mottatt på Bellahøj. Det offisielle dokumentet bar i alle fall meget få spor av det store arbeid de frivillige foreningene hadde lagt ned i å få til endringer.

Det er sikkert flere forklaringer på at de frivillige foreninger fikk så liten innflytelse på sluttdokumentet. Jeg vil bare trekke frem en av forklaringene her, fordi den speiler et av de dilemmaene som de frivillige foreningene befinner seg i.

De frivillige foreningene ønsket å få til for mange forskjellige ting til at de greide å samle styrke nok til å få gjennomslag for noen få forslag. Inn over et allerede fragmentert toppmøte veltet det med et utall av forslag fra særinteresser som det ikke sto solide koalisjoner bak. Jeg vil våge den påstand, at hadde de frivillige foreningene gått sammen om noen få forslag, så hadde de også fått gjennomslag i et toppmøte som helt fra starten var uklar over i hvilken retning det burde bevege seg.

Men det er her, vi møter de frivillige organisasjoners dilemma. De er skapt for å ta vare på særinteresser. Det er på det grunnlag de får sin medlemsmasse og skaper motivasjon for arbeidet. De jobber fra en bestemt vinkel, og den forfølger de i alle mulige sammenhenger. Når de beveger seg utover sine egne særinteresser, så beveger de seg også inn i et nytt landskap, hvor medlemmene ikke uten videre vil være med.

Paraplyorganisasjonene av flere frivillige foreninger er uten tvil et godt instrument til å føre en mer overordnet politikk, men

den vil ofte være av begrenset interesse for de menige medlemmer. Jeg har selv sittet på begge sider av bordet, både som menig medlem i internasjonale frivillige paraplyorganisasjoner, og senere også i styret for de samme organisasjoner. Som menig medlem hadde jeg ikke anelse om hva som skjedde i toppen av organisasjonen, og jeg ville ikke ha kunnet nevne navnene på styrets medlemmer. Men som medlem av styret var jeg oppgitt over den mangel på interesse de menige medlemmer viste for det vi holdt på med.

DE FRIVILLIGE FORENINGERS SÅRBARHET

La meg ta et annet eksempel fra en frivillig organisasjon, jeg kjenner godt. For noen år tilbake meldte jeg meg inn i en av Redd Barnas lokalforeninger, fordi jeg syntes det var et viktig arbeid å gjøre for barn både ute og hjemme. Så jeg møtte opp på årsmøtet for å se om det var noen som hadde bruk for meg. På årsmøtet satt det mindre enn ti mennesker som jeg fort fant ut av var styre og valgkomite. De var innvevd gjennom familieskap og langvarig vennskap, og hadde i mange år monopolisert alle verv. Menige medlemmer var det lite av. Alle mine demokratiske lunter ble tent i løpet av noen få timer, så jeg marsjerte hjem og ringte til venner og bekjente for å få dem til å melde seg inn i lokalforeningen. Neste år kuppet vi styret.

Hva forteller en slik situasjon oss som kan ha noe mer generell interesse? Jo, for det første forteller den oss, at de som vil noe i en frivillig forening, alltid kan få innflytelse. Det er en stor fordel, forutsatt at de som vil noe også arbeider til beste for medlemmene og deres interesser. For det andre forteller den oss om en svak struktur som lett kan veltes, av den ene eller den andre grunn. Det er ikke mer permanens i de frivillige foreninger, enn det som medlemmene til en hver tid ønsker det skal være. Problemene oppstår når foreningene enten har skaffet seg håndfaste goder som et klubbhus eller et eget sekretariat med ansatte til å passe driften. Da er det ikke fullt så lett å holde et aktivitetsnivå som til en hver tid passer de menige medlemmer og la det fullstendige demokrati rå. Under slike forhold er det også vanskelig å oppløse en forening, selv om de menige medlemmer ikke lenger er interesserte i å opprettholde den. Det er sannsynligvis i dette mellomstadiet mellom det å være en ren frivillig grassrotsforening og det å være en formell og profesjonalisert frivillig forening, at de frivillige foreningene opplever de største spenninger.

STYRKEN KAN LIGGE I Å HOLDE MÅLSETTINGEN ENKEL

La meg fortsette historien om mitt liv i en lokalforening av Redd Barna.

Redd Barna er som kjent organisert med et sterkt sentralt sekretariat og et vell av lokalforeninger som skaffer penger til Redd Barnas arbeid ute. Så vidt jeg vet, går det arbeidet på skinner, og det gjøres en fantastisk innsats i mange land.

Lokalforeningenes viktigste oppgave har hittil vært å skaffe midler til arbeidet ute, og bare en liten del av de innsamlete beløp går til lokale tiltak.

Men pengene strekker ikke til. Det gjør de aldri der hvor det er mye initiativ og de uløste oppgaver står i kø. Så den sentrale delen av Redd Barna ønsket flere medlemmer i lokalforeningene og større aktivitet for å øke inntektene. Samtidig var det sterke restriksjoner på hvor stor

del av de innsamlete midler og kontingenten som kunne brukes i lokalforeningene. Det begrenset i seg selv lokalforeningenes aktivitet. Oppgavene som ble lagt til lokalforeningene var også begrenset, utover det å skaffe midler. Det er slikt som ikke gir særlig godt grunnlag for å verve nye medlemmer.

Men for noen år siden kom den ide inn via Representantskapet, at nå skulle arbeidet med barn i Norge opptrappes. Rapporter og reportasjer om stadig flere vanskeligstilte norske barn, og et barnevern som kom til kort, gjorde det naturlig å trekke inn også omsorgen for norske barn under Redd Barnas paraply. Visjonen om en reaktivisering av lokalforeningene lå opp i dagen, og det var mange medlemmer som grep etter muligheten til å få delta på en virksom måte.

På det tidspunkt var den sentrale administrasjonen lite interessert i handlingsorienterte medlemmer og alt for mye selvstendighet blant medlemmene.

Men den virkelige bøygen, for ikke å si flere bøyger, lå på et annet plan.

Så lenge man «hjelper» barn ute, så er det stort sett enighet blant folk om hvordan det bør skje. Men når man nærmer seg sin egen virkelighet, er det mange oppfattelser av hva som er best for barn. Dels har folk ulike ideologiske ståsteder. Dels vet vi ikke alltid hva som er årsaken til problemene, og hva som er den mest effektive strategi. Meninger og formeninger krysser hverandre når folk skal fortelle hva de mener om barneoppdragelse.

Jeg vil tro, at om lokalavdelingene skulle ha utformet en strategi for hvordan norske barn som har det vanskelig best kan hjelpes, så ville det ha vært så mange motstridende oppfatninger at det ville være nødvendig å danne et helt sett med undergrupper under lokalavdelingene, for å få enighet og arbeidsfred. Det andre alternativ for å holde avdelingen samlet og unngå energi-ødende konflikter, er å legge seg på et minste felles multiplum. Det betyr i realiteten av man avstår fra å gjøre særlig mye.

Kanskje dette dilemma innebærer, at frivillige foreninger bare er levedyktige så lenge de er formet rundt en relativ enkel målsetting? Nærmere tretti bitte små organisasjoner for mennesker med helt spesielle lidelser som er vokst frem, kan være et eksempel på dette. Det skal bli spennende å se om de kan forenes under FOSS (Fellesorganisasjonen for små og sjeldne grupper funksjonshemmete) som nå er dannet på initiativ av Sosial- og helsedepartementet.

VELFERDSSTATEN LEGGER RAMMENE

Vi lever i en velferdsstat, og det betyr at for de frivillige foreninger er det andre spilleregler her enn det de vil finne i land uten velferdsstat.

Det innebærer blant annet at det helprofesjonaliserte helse- og sosialvesen legger sterke føringer på hvilken atferd som kan aksepteres fra de frivillige foreninger. Disse føringer kommer til uttrykk både gjennom lovgivningen, etiske normer og generelle forventinger som har sneket seg inn som del av velferdsstatens ideologi.

En annen bøyg for de frivillige foreninger ligger i forhold til offentlige organisasjoner som allerede er inne i bildet. Om vi fortsatt holder oss til Redd Barnas lokal-

foreninger som eksempel, så må de på ett eller annet vis avklare deres forhold til både barnevern, politi, skole, helsevesen mv. Hvis det skal skapes plass for aktive lokalforeninger, trenges det en langvarig dialog hvor diskusjonen om oppgavedeling helst vil gå på de offentlige organisasjoners premisser. Her er det ikke tale om konkurranse, og den kompletterende del som eventuelt tildeles de frivillige foreninger, kan ofte bli liten. Natteravnene har klart denne balansegangen. Men så er de også bare "til stede", uten å gripe inn og uten systematisk rapportering til de ansvarlige myndigheter. Som Natteravn kom jeg over to ungdommer som var klart berusete da de ville starte bilen. Jeg visste, jeg ikke hadde anledning til å gripe inn, men det var tungt å se dem sjangle av gårde med bilen før vi fikk sagt fra til politiet.

Hvis lokalavdelingene under Redd Barna skal gjøre noe for norske barn, så ligger det i sakens natur at man ønsker å gjøre noe for de barna som har det vanskeligst. Men de "tilhører" det offentlige behandlingssystem. De som arbeider i frivillige foreninger har ikke anledning til å hjelpe dem, fordi utenforstående kan risikere å blande seg bort i et behandlingsopplegg og gjøre større skade enn gavn. Men jeg husker med glede et styremedlem som var dypt fortvilt over gatebarnas skjebne, og som gikk rundt alle offentlige påbud og delte matpakker ut til gatebarna om natten.

En tredje bøyg ligger i det etiske minefelt. Det er visse oppgaver de frivillige foreninger simpelthen ikke kan påta seg, enten fordi de ikke er gode nok til jobben, eller fordi en frivillig organisasjon ikke har tid, kapasitet, kontinuitet og ressurser til å følge opp. Derfor kan slike organisasjoner, for eksempel ikke forespeile det enkelte barn at han eller hun skal få støtte og hjelp over lengre tid. Men det enkelte medlem kan gi slike løfter, og er så selv etisk ansvarlig for å holde dem.

Jeg tror det her er viktig å skille mellom hva en frivillig organisasjon kan love å ta ansvar for, og hva et enkelt medlem av organisasjone kan love å ta ansvar for. Et kollektiv av medlemmer kan "adoptere" en barneinstitusjon eller et asylmottak hvor det er barn. Men organisasjone kan ikke uten videre "adoptere" en liten bosnisk flyktning eller en tamiljente. Da må spillereglene først gjøres klare, slik at alle parter vet hvor ansvaret ligger og hvor lenge "adopsjonen" skal vare. I stedet kan organisasjonene spasere utenom det etiske minefeltet og stå på for trafikk-sikring og humper i veien, få inn lekeplasser og grønne områder på byplanleggernes kart, og stå på den "riktige side" hver gang barnas interesser er utsatte.

Det føles kanskje ikke så humanitært, og det tar lengre tid før man ser resultatene. Men over tid er det sannsynligvis den beste investering.

HVOR FINNER DE FRIVILLIGE ORGANISASJONER SIN PLASS?

Jeg er helt overbevist om at vi trenger mye humanitær innsats for å skape et godt samfunn. Mye av dette skjer i den måten vi behandler hverandre på, og en del skjer gjennom de frivillige foreninger. Men er de frivillige foreninger alltid humanitære? Og er de frivillige foreninger konstruert på en sånn måte at de er det beste redskap til å nå målet?

Det ligger stor verdiskaping i de frivillige foreningene, og velferdsstaten ville hatt store huller med udekkete behov om det ikke hadde vært for de frivillige foreningene. Og i et historisk perspektiv har det of-

te vært frivillige foreninger som har tatt et initiativ som siden er blitt omsatt til offentlige velferdstiltak.

Likevel er det en del spenninger mellom målsettingene for velferdsstaten og noen av de frivillige foreningene innen velferdsstatens ansvarsområde, som det kan være nødvendig å være klar over.

De frivillige foreningene strekker over et vidt register, fra små sekteriske foreninger basert på en viss ideologi eller interesse, til vidt favnende foreninger som arbeider til beste for hele samfunnet. Noen er i stor grad finansiert av det offentlige og underlagt offentlig kontroll, mens andre lever på egne ressurser og uten noen form for offentlig innsyn.

I prinsippet bør det være plass for alle disse frivillige foreningene. Men slik jeg ser det, er det bare plass for dem under to forutsetninger. Den ene er at de ikke er i motstrid med velferdsstatens og det større fellesskaps interesser. Den andre er at de ikke forbruker av fellesskapets ressurser på en slik måte at ressursene kunne ha kommet til bedre nytte om de var blitt brukt innen velferdsstaten.

Det har vært tradisjon for at frivillige foreninger skal fungere til selvkost og uten fortjeneste. Idealisme og felles ubetalt strev for å nå frem til et visst mål, har hittil vært dominerende. Men her som andre steder er markedet på vei inn. Jeg husker min overraskelse, da mine døtre i sin tid kom hjem fra skolen med innsamlingsbøsser, ikke fordi de var så opptatt av å samle inn penger til misjonens arbeid for fattige i Timbuktu, men fordi det ga dem et hardt tiltrengt tilskudd til lommepengene. Jeg var direkte forarget. Slikt gjorde man ikke da jeg var samme alder. Nå blir jeg dødsens forarget når disse profesjonelle telefonselgere presser meg for å bidra til alle gode formål. Men stadig flere foreninger søker på ulike måter å øke sine inntekter, blant annet fordi de skal betale for å få det humanitære arbeidet utført. Underveis er noen av de frivillige foreninger faktisk blitt ganske velstående. Det har jeg litt vanskelig for å forsone meg med. Kanskje er det bare min puritanske sjel som vrir seg. Men jeg tror også det skjer noe med de frivillige foreningers sjel, når de går over til å betale for tjenester og tillater opphoping av penger utover det som trenges for å oppnå den opprinnelige målsetting. Jeg tror for eksempel at den grunnleggende motivasjonen blant medlemmene blir borte når de kompenseres for sin innsats. Man "brenner" ikke for saken på samme måte, når det samtidig skjeles etter økonomisk gevinst. I første omgang kalles det vanligvis kompensasjon for tap av enten tid eller bruk av bil. Deretter kommer det inn krav om rettferdighet når ytelser skal tildeles, og så er det opprinnelige mål for deltakelsen på vei ut i horisonten. Jeg tror også opphoping av kapital korrumperer i forhold til det opprinnelige mål og inviterer til maktkamp. Det kan igjen lede til formalisering av den frivillige organisasjon og en avskalling i medlemsmassen. Det er her kimen til overgang fra en frivillig til en profesjonalisert organisasjon kan legges Det i seg selv er ikke uten videre negativt. Marsjen mot målet fortsetter, men nå uten medlemmene. Et slagkraftig sekretariat opprettes, og forhandlingene med den offentlige sektor får ny tyngde. Det går som hånd i hanske med den stadig større profesjonaliseringen som forventes av byråkratiet og informasjonssamfunnet. Lovreglene og organisasjonsøkonomien er blitt stadig mer komplisert, og lobbyvirksomheten er blitt sta-

dig mer akseptabel. Det krever profesjonell ekspertise, og ekspertene på den andre siden forventer å møte eksperter når problemene skal sorteres ut og nye strategier legges opp.
Det burde skrives en egen håndbok for de frivillige foreningene om denne prosessen. Så ville de mange deltakere vite hva som skjer omkring dem, og selv kunne være med på å ta de valg som de mener er riktige for deres forening. Jeg har møtt ganske mange entusiastiske mennesker som på ett eller annet tidspunkt har følt seg overkjørt fordi deres organisasjon utviklet seg annerledes enn det de opprinnelig hadde tenkt da de la sitt hjerteblod inn i arbeidet. Om de nå hadde visst at uformelle organisasjoner følger visse mønstre på veien over til å bli mer formelle organisasjoner, så ville de både ha kunnet avfinne seg med forløpet og kunnet være med på å påvirke det.

I andre land er det en tendens til at offentlige oppgaver i stadig større grad overføres til frivillige foreninger. Det er vel dokumentert, at i løpet av denne prosessen skifter de frivillige foreningene karakter og utvikler seg til å bli private tjenesteytende organer, med de krav om fortjeneste som tilligger den som selger sine tjenester. Mange av de private foreninger blir så gearet på fortjeneste at deres opprinnelige ideologi endres i takt med de muligheter markedet byr. Deres fokus skifter til mindre ressurskrevende brukere, og administrasjonen profesjonaliseres.

Dette er en utvikling jeg vil advare mot. Privatisering for privatiseringens egen skyld er ingen farbar vei. I den utstrekning offentlige oppgaver overføres til frivillige foreninger, må det settes betingelser som skiller mellom de vanlige aktiviteter for frivillige foreninger og en videreutvikling inn i privatisering.

I 1988 kom det en offentlig utredning om de frivillige organisasjoner i Norge. Det er lesning jeg gjerne vil anbefale for alle som ønsker å vite mer om "den tredje sektor", og hvordan den ser ut sett med andres øyne. De "andre" er her politikere og byråkrater som har sittet i utvalget med ansvar for rapporten. Begrepet den tredje sektor er et forsøk på å beskrive en sektor som verken tilhører det private marked eller den offentlige sektor. Men blandingsøkonomien gjør seg gjeldende også innen den tredje sektor. Utvalget ble oppnevnt av Finansdepartementet, og det tyder jo på at den tredje sektor nå er blitt en vesentlig del av den offentlige økonomi, både indirekte gjennom sitt arbeid, og direkte gjennom de offentlige tilskudd den mottar og det potensiale den har for skattlegging.

Mandatet for utvalget var bredt, og det er akkurat denne bredden som gjør rapporten så verdifull. Her får vi både en omfattende oversikt over de "allmennyttige" organisasjonene, som de kalles her, deres fremvekst helt tilbake til midten av forrige århundre, hvilke arbeidsforhold de har, hvordan deres forhold til offentlige institusjoner kan beskrives, og hvilken arbeidsdeling som rår.

Samtidig får utvalget i oppdrag å vurdere hvilke arbeidsområder som ligger best til rette for fortsatt frivillig innsats, hvordan den fremtidige arbeidsdelingen kan tenkes, spesielt innen helse- og sosialsektoren, og hvordan samarbeidet fremover kan bedres.

Man aner i horisonten at den offentlige sektor er blitt for kostbar, og at den frivillige sektor nå skal inn og bidra til innsparing av offentlige kroner.

I rapporten er de ulike organisasjonene

delt inn i ti forskjellige grupper, etter deres type av aktivitet. Men det er ikke lett å klassifisere virksomhet som er så forskjelligartet. Jeg stusser for eksempel ved at "Kvinneorganisasjoner og kvinnesaksforeninger" settes i en egen kategori og ikke trekkes inn under "Humanitære og sosiale organisasjoner". Er det noen som har drevet med humanitært arbeid, så er det sannelig kvinneorganisasjonene.

Jeg er heller ikke sikker på at jeg liker merkelappen "humanitære organisasjoner", selv om det er et godt innarbeidet begrep. Jeg vil jo våge den påstand at selv om frivillige foreninger gjør mye godt, så er det noen av dem som bare utviser humanitær atferd i forhold til sine egne medlemmer. De kan ikke sies å være spesielt humanitære i deres fremferd når de slåss med andre frivillige foreninger om midler, eller når de retter skytset mot det offentlige hjelpeapparat for å sikre flere midler til egne formål.

Jeg aksepterer den konkurranse som finner sted, men det er ingen grunn til også å gi den merkelappen humanitær innsats!

Det er mange måter å klassifisere de frivillige foreninger på. De kan selvfølgelig klassifiseres etter størrelse, økonomi og omfanget av deres aktivitet. Da vil vi blant annet få vite at spektret av frivillige foreninger har utvidet seg støtt og stadig, slik at de nå dekker de fleste områder av samfunnslivet. Men de frivillige organisasjoner kan også klassifiseres, for eksempel, etter hvilke etiske normer som ligger til grunn for deres virksomhet, etter i hvilken grad de er villige til å utfordre de etablerte offentlige institusjoner som rår grunnen innen deres område,

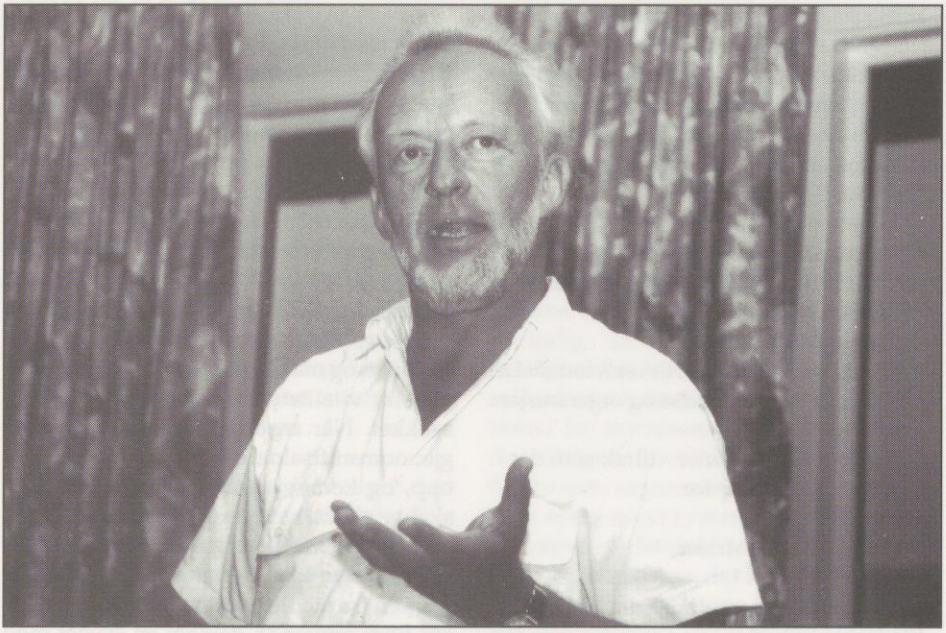
eller etter hvilke rettsregler som regulerer deres virksomhet.
Når det spørres etter klassifisering på denne måten, så er vi samtidig ute etter å forstå mer av de frivillige foreningers liv og virkemåte. Og la meg med en gang si, at det er ikke så voldsomt mye vi vet om de frivillige foreningers indre liv i Norge. Vi kan for eksempel si at frivillige foreninger bidrar til å videreføre norsk kulturarv. Men vi kan med like stor rett si at de bidrar til å bryte ned norsk kulturarv. Eller sagt på en penere måte, at de bidrar til å fornye norske kulturelle tradisjoner. Vi vet bare ikke så mye om hvordan det skjer, og om det skjer mer av det ene enn av det andre. Men vi liker å si at de frivillige organisasjoner er pådrivere og de som får tingene til å skje i det ellers trege og gjennom-byråkratiserte samfunnet. Det er ikke vanskelig å få oppslutning om et sånt utsagn, fordi nesten så å si hele den norske befolkning over ti år er å finne i en eller flere frivillige foreninger.

I en bok av Robert D. Putnam (Making Demoracy Work. Civic Traditions in Modern Italy.) hevder han at den beste garanti for å få til et demokratisk samfunn, er at det sivile samfunn er vel utviklet. Med det sivile samfunn menes her deltakelse av vanlige mennesker i alle slags frivillige organisasjoner. Hans undersøkelse er ganske visst hentet fra Italia, men jeg tror gjerne hans resultater er såpass allmenngyldige at de kan overføres også til norske forhold, dersom vi samtidig er villige til å nyansere påstanden og spørre hvilken type frivillige organisasjoner er best egnet til å fremme et demokratisk samfunn. Og da kommer vi tilbake til noen av de problemer og dilemmaer jeg har reist i det foregående.

SLUTTORD

Men perspektivet får vi ved å bevege oss ut av norsk virkelighet og ta en tur nedover til for eksempel Latin Amerika. Her er de frivillige foreninger og de sosiale bevegelser blant spydspissene for å få frem demokratiske tilstander. Kvinnene på den åpne plassen midt i Buenos Aires som møtte frem uke etter uke med plakater hvor de ba om å få vite hva som var skjedd med deres sønner, menn og brødre, var med på å velte generalene i Argentina. Det var ikke deres opprinnelige mål. De ønsket bare å få vite skjebnen til dem de var glad i. En uhyre enkel og klar målsetting, men med enorme politiske konsekvenser. En tålmodighet uten like fikk titusenvis av kvinner til å komme tilbake igjen og igjen, for bare å stå der med plakater og fotografier av de som var savnet. Kvinnene ble symbolet på Argentinas dårlige samvittighet over den "skitne" krigen. Men de var ikke medlemmer av noen frivillig forening. Som de sto der på plassen, trengte de ikke bry seg med alle de finslepne dilemmaer jeg har trukket frem i foredraget. De bare gjorde det de måtte gjøre.

Organisasjonenes initiativ og deltakelse - valg av oppgave-områder og aktiviteter

Foredrag av generalsekretær Aage Müller-Nilssen,
Stiftelsen Kirkens Bymisjon

1. INNLEDNING - HVORDAN JEG FORSTÅR MIN OPPGAVE:

I denne spennende konferansen som favner bredt når det gjelder frivillige organisasjoner og det offentlige, oppfatter jeg min plassering i programmet, og formuleringen av temaet slik: Jeg skal forsøke å se de aktuelle utfordringer fra organisasjonenes synsvinkel, - jeg vil se spesielt på hva vi i frivillige organisasjoner bør legge vekt på når det gjelder vår rolle, valg av oppgaveområder og aktiviteter i tiden som ligger foran oss.

Det er naturligvis vanskelig å la være med generelle sosialpolitiske synspunkter innledningsvis. Jeg tror likevel jeg skal greie det, bare med en poengtering: begrepet «organisasjonene» er svært mangetydig, slik også «frivillig innsats» er det.

Det er stor forskjell på en frivillig organi-

sasjon med lang historie, mye eiendom og penger, mange slags aktiviteter, mange profesjonelt ansatte og betalte medarbeidere, – og en liten ny selvhjelpsgruppe for mennesker med sorg eller aleneforeldre eller hva det måtte være. Videre er det stor forskjell på å være passivt betalende medlem av en eller annen organisasjon og å være aktivt engasjert frivillig medarbeider i konkrete oppgaver i nabolaget.

Vi snakker om en meget omfattende virkelighet, og må bestrebe oss på å være tydelige når vi snakker om frivillige organisasjoner, frivillig arbeid/innsats, ny frivillig mobilisering, osv.

Jeg vil benytte foredraget til å gjennomgå følgende aktuelle utfordringer for organisasjonene i vid forstand:

- Organisasjonens eget liv, selvforståelse, krav til kvalitet i ledelse og organisasjon.
- Drift av institusjoner - tiltak som det offentlige betaler for.
- Frivillighetssentraler.
- Nærmiljø-/grasrotarbeid.
- Nye tiltak i selvhjelpsgrupper, sosial aktiviteter, omsorgstiltak, etc.
- Samarbeidsorganer innen frivilligsektoren.

2. ORGANISASJONENS EGET LIV, SELVFORSTÅELSE, KRAV TIL KVALITET I LEDELSE OG ORGANISASJON

Det gjelder både for individer og organisasjoner: Jo mer forandringspreget og turbulent hverdagen er, desto mer nødvendig er det å kjenne sin egen bakgrunn og historie, og å kunne analysere og forstå den aktuelle situasjon både i og utenfor egen virksomhet. Jeg tror det ofte har skortet på dette i mange organisasjoners liv. Det er fort gjort å «bare leve», - la tiden gå med en videreføring av ting man har gjort før, uten nevneverdig kritisk refleksjon. Det finnes mange eksempler på at dette er dødslinje.

Organisasjonens *formål* - hva var det som i starten førte til opprettelse? Har formålet endret eller utvidet seg siden da? Er behovet for vår innsats for å gjøre dette idag uendret? Er det kommet andre aktører på banen som gjør jobben bedre eller mer naturlig enn oss? Hva skal være vårt formål og oppgave i fremtiden?

Organisasjonens *struktur* - mange virksomheter har startet som medlemsorganisasjoner, og mange har beholdt dette lenge etter at vitaliteten fra den første tid ble svekket. Når medlemstallet går ned, og gjennomsnittsalderen i foreningene går opp, og kompetansen synker, - hvordan skal en da forholde seg til dagen og morgendagen? Kanskje har virksomheten endret så mye karakter at en skal forandre formen fra medlemsorganisasjon til stiftelse? Eller omvendt, dersom en startet med en liten virksomhet forankret i en stiftelse, som senere har vokst seg stor med mange frivillige medarbeidere, - kanskje en burde bli medlemsorganisasjon.

Kanskje det er kommet andre organisasjoner og tiltak på banen, som det kan være naturlig å samarbeide nærmere med, eventuelt slutte seg sammen med? Eller kanskje man endog burde legge ned egen virksomhet?

Å gjøre vesentlige strukturelle endringer kan kjennes ut som å øve vold mot forfe-

drenes innsats og en god sak. Særlig hvis det er tunge ideelle, enn si religiøse motiver i bunnen for virksomheten, kan det være vanskelig å gjøre radikale forandringer. Ikke desto mindre er det av og til nødvendig.

KVALITET I ORGANISASJONENS LEDELSE OG INNSATS.

Dessverre finnes en rekke eksempler på at organisasjoner som har vært viktige og har gjort en god jobb, sykner hen og blir preget av gammelmodighet, dårlig kvalitet og sementering. Organisasjoner må ha ledelse med kompetanse og kvalitet. Det betyr at det til enhver tid foregår en selvkritisk refleksjon over det organisasjonen er og gjør, at en stadig holder seg orientert om det som skjer i omgivelsene, ikke minst der det settes rammebetingelser for egen virksomhet, - og innretter seg fremtidsrettet etter konsekvensen av slike endringer.

Dersom organisasjonen ikke selv har kraft eller kapasitet til å gjøre evaluering og grundig planlegging, må den sørge for å skaffe seg/eventuelt kjøpe nødvendig kompetanse og kraft.

Spesielt vil jeg peke på nødvendigheten av å foreta en selvkritisk vurdering av organisasjonens egeninteresser og egenlovmessighet sett i forhold til beskrivelse av formål og ideelle motiver. Dersom man har dyktig ledelse, er det mulig å holde en virksomhet gående på kvalitativt høyt nivå ved hjelp av god organisasjonsmessig teknikk. Man kan selge så mye i vårt samfunn uten at det dermed er gitt at alt sammen er like verdifullt. Organisasjoner får en stor egentyngde, - blant annet er det mange av oss som lever av å jobbe der. Her er det ikke lett å gjøre godt analytisk arbeid, - men vi kommer ikke unna forpliktelsen til å prøve.

ORGANISASJONENS SELVFORSTÅELSE

I dagens komplekse samfunn er det en vanskelig og omfattende oppgave å holde seg oppdatert til enhver tid når det gjelder forståelsen av egen virksomhet. Det dreier seg dels om å klargjøre egen virkelighetsoppfatning, hvori innbefattet historie, og å sammenligne denne med det andre har, ikke minst politikere og fagfolk.

Den til enhver tid aktuelle selvforståelse, og overveielsene om hvordan egen virksomhet forholder seg til omgivelsene, bør komme skriftlig til uttrykk så det er tilgjengelig. Er denne organisasjonen en «rettighetsbasert» organisasjon, preget av velferdssamfunnets beskrivelse av rettigheter? En interesseorganisasjon? Eller er den riktigere å beskrive som en «tilhørighetsbasert» organisasjon, der poenget ligger i integrasjon i nærmiljø eller gruppe? Begrepene er hentet fra en analyse av Håkon Lorentzen som det kan være nyttig å la seg prøve på (Prøve-forelesning gjengitt som artikkel i «Nytt Norsk Tidsskrift» nr. 1,1994).

I omtalen av den nye frivillighet fremheves ofte selvhjelpsgrupper, av og til på bekostning av de tradisjonelle humanitære organisasjoner, der poenget var å slutte seg sammen for å gi hjelp til andre/møte andres behov. Hva slags bidrag gir organisasjonen til den integrasjon som det nå er så stort behov for i et samfunn der ensomheten rir oss? Man snakker om forvitring av sosiale nettverk - hvordan motvirker min organisasjon i sitt arbeid dette?

Hvilke konflikter står min organisasjon i? Det står ikke til å nekte at veldrevet frivillig arbeid kan utfordre markedsinteresser, dvs. virksomheter som ønsker å selge tjenester vi dekker ved frivillig arbeid. Like sikkert er det at vi kan utfordre bestemte profesjoner, både innen helse- og sosialsektoren og ellers, der en kan oppleve arbeidsplasser truet på grunn av frivillig innsats.

Og hvordan plasserer vi oss i forhold til de nye begreper som stadig brukes, om stat/marked/sivilt samfunn? Vi drøfter dette noe nærmere.

Ved denne gjennomgangen mener jeg langt på vei å ha pekt på viktige momenter når det gjelder organisasjonenes moralske ansvar og hvordan organisasjonene må innrette seg for å oppnå allmenn respekt. Løpende selvkritisk analyse, vilje til å foreta endringer, kraft til å utvikle nødvendig kompetanse og kvalitet både på organisasjonsledelse og i den konkrete tjenesteyting - alt dette er avgjørende viktig for å være prinsipielt ryddig, og for å oppnå respekt som seriøse samarbeidspartnere både for offentlige myndigheter og andre organisasjoner.

3. DRIFT AV INSTITUSJONER - TILTAK SOM DET OFFENTLIGE BETALER FOR

Svært mange av oss har en forhistorie som pionerorganisasjoner som løftet fram en eller flere saker som dukket opp som nye behov opp gjennom årtiene. Så har aktivitetene etterhvert blitt definert som lovbestemt forpliktelse for offentlige myndigheter, og driftsbudsjettene dekket fullt ut. Enda driver frivillige instanser hundrevis av institusjoner like fra store sykehus og ned til små sentra og tiltak av forskjellig slag.

Det finnes de som mener at dette burde avvikles, eller begrenses så mye som mulig. Tidligere var det ofte av politiske eller ideologiske grunner, men nå faktisk oftere av administrative og organisasjonsmessige: Tunge offentlige byråkratier ønsker å ha mest mulig styring og kontroll selv, og opplever at private/frivillige organisasjons eide tiltak kompliserer virkeligheten for dem.

Jeg hører til dem som prinsipielt mener at det fortsatt er en viktig utfordring for organisasjoner og stiftelser å drive slike behandlings- og omsorgstiltak i samarbeid med offentlige myndigheter. Det viktigste argument er: Å unngå monopolismen som offentlig eie og drift ville innebære. Dernest er det viktig med kvalitativ utfordring og konstruktiv konkurranse.

Jeg tror også det i våre bestrebelser på integrasjon i nærmiljøer, nedbryting av institusjonsmurer og ettervernsopplegg ligger vesentlige verdier i at man kobler drift av institusjoner og frivillige aktiviteter i og rundt disse.

For min del kan jeg vise til spennende resultater i driften av Ammerudhjemmet og andre institusjoner. I Kirkens Bymisjon har vi nå ca. 950 ansatte og 650 frivillige, som er forpliktet til bestemte oppgaver.

Men igjen: Vi står overfor store krav når det gjelder å holde tilstrekkelig kompetanse og kvalitet, der ikke minst åpenhet er et viktig stikkord.

4. FRIVILLIGHETSSENTRALER

Oppstart og drift av frivilligsentraler har

utfordret mange av de gamle organisasjonene. I den første tiden var det en del motstand, fordi man var redd de nye tiltakene skulle ta medlemmer, og komme egne sirkler for nær. Dernest var det utfordrende å få til samarbeid. Vi har gjort og gjør fortsatt gode erfaringer med samarbeid med bydeler i Oslo - kommuner utover på landsbygda - når det gjelder samarbeid og spleis i drift av frivillighetssentraler. Her er jo virkelige muligheter for å finne nye veier og mennesker i fornyelse av frivillig innsats.

Antakelig er et vesentlig motiv for at mange mennesker kan la seg engasjere i en frivillighetssentral, men ikke vil være medlem i en organisasjon, at det er litt mindre forpliktende. Man går til en bestemt, konkret oppgave, og blir ikke delaktig i en eller annen større sak.

I oppbyggingen av Kirkens SOS i Oslo har vi antakelig gjort erfaringer som dreier seg om noe av det samme: Profesjonell ledelse og tilrettelegging av en ordnet tjeneste, der det gis introduksjon før man begynner, veiledning og oppfølging underveis, og der det er helt klart hvilke plikter man har til hvilke tider.

5. NÆRMILJØ-/GRASROT-ARBEID

Det som ganske særlig har båret fram den nye frivilligheten og pengene til den, er utarmingen av nærmiljøer og forvitring av sosiale nettverk, i allefall for alle som ikke er integrert i arbeidslivet. Neppe noe er mer utfordrende og spennende idag enn etablering og utvikling av lokale fellesskap, knyttet til aktiviteter og arbeidsformer som gir mulighet for tilhørighet.

Men det er store utfordringer, fordi store grupper har mer enn nok med liv og krav i familie- og arbeidssammenheng. Mange av de som kan ha sterkest behov for at det finnes fellesskap og tiltak i nærmiljøet, kan ha liv preget av forskjellige funksjonshemninger, sykdom, mentale og sosiale avvik, rusmisbruk. Vi har gjort den erfaring feks. i Tøyenkirken, som er et åpent nærmiljøtilbud i bydel Gamle Oslo/Gamle Tøyen, at svært mange mennesker finner et tilfluktssted som alternativ til aleneliv hjemme. Det kan være mange slags spesielle skjebner, og mange slags ressurser, - men det blir ganske krevende miljøer på mange måter.

Med god ledelse og tilrettelegging av fellesskap og aktivitet på tvers av sosiale og geografiske grenser, ligger det store muligheter i å bruke krefter på denne type nærmiljøtiltak.

6. NYE TILTAK I SELVHJELPS-GRUPPER, SOSIAL AKTIVITETER, OMSORGSTILTAK, ETC.

Vi har mange ganger erfart at det kan være viktig for de gamle frivillige organisasjoner/etablerte tiltak å være der for å gi håndsrekning når grupper av mennesker oppdager nye behov/slår seg sammen for i fellesskap å takle egen livssituasjon. Selvfølgelig skal ikke slik etablering styres, - svært mange viktige tiltak opp gjennom årtiene er blitt til når noen med kraft tar opp ny aktivitet. Samtidig kan det være godt med håndsrekninger av både økonomisk og praktisk art i en startfase.

En spesielt spennende utfordring er kobling av behov - weekend-hjem til av-

lastning for institusjoner eller enslige forsørgere, lesehjelp for svaksynte for noen som trenger en slik oppgave. Det er mye gjensidighet som er til stor glede i frivillig arbeid.

Både når det gjelder nye selvhjelpsgrupper, omsorgstiltak i nærmiljøene o.l. vil det være nyttig og riktig å forsøke kontakt med kommunale sosialarbeidere og barnevernsfolk. Generelt er det enda lang vei til disse faggruppene har vent seg til å integrere frivillig innsats i sin faglige tenkning, - men det er et forsøk verdt og et bidrag til ønsket utvikling.

7. SAMARBEIDSORGANER INNEN FRIVILLIGSEKTOREN

Det må sies litt om samarbeidet mellom organisasjoner i utviklingen av ny frivilligaktivitet. Det kan neppe være tvil om det at det er ønskelig med en fornuftig oppgavefordeling og praktisk samarbeid. Det kan heller ikke være tvil om at dette er vanskelig, fordi det kommer bort i konkurransespørsmål og organisasjoners særpreg og egeninteresser. Vi har gjort sjenerende erfaringer på dette i Oslo, både i kommunalt organisert samarbeidsforum mellom organisasjoner og i et forsøk på å etablere et fellesforum for organisasjoner på landsbasis.

Dette siste prøvde vi i APO, men måtte gi det opp fordi mange ikke ønsket å delta. Nå har vi endelig fått det på nasjonalt nivå gjennom Frisam, som det er grunn til å feste store forhåpninger til.

På det kommunale nivå, eventuelt også fylkeskommunale, burde det være mulig å etablere samarbeidsorganer/kontaktforum for frivillige organisasjoner, fordi en må anta at folk kjenner hverandre og vet om hverandres arbeid. Kanskje nettopp derfor kan åpenhet og konkret samarbeid være vanskelig. Ikke desto mindre må vi si til oss selv og hverandre: Dette bør vi forbedre oss på.

HVEM ØNSKER IKKE Å VÆRE OPPDATERT?

Rapport

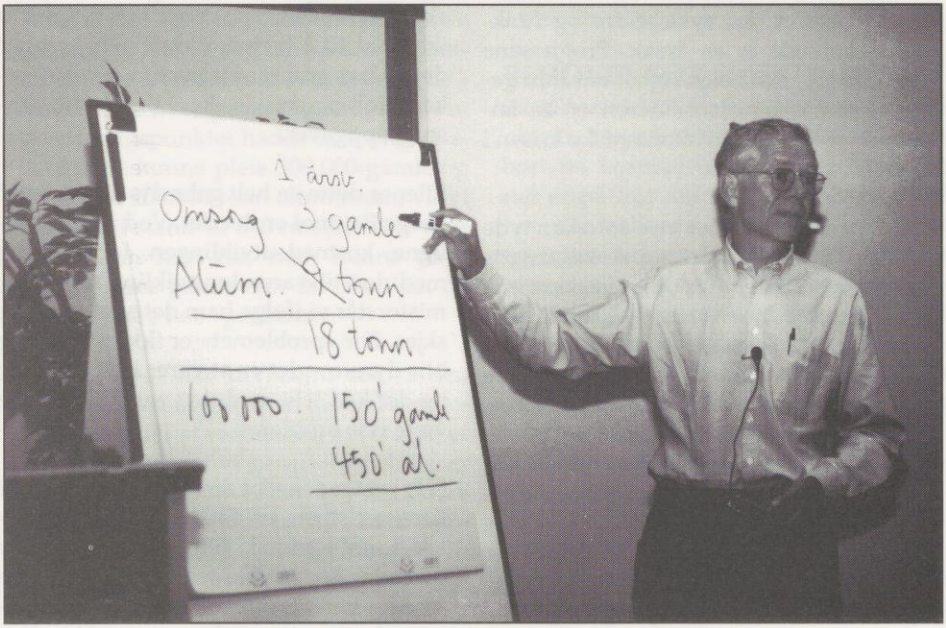
- *Har aktuelt fagstoff – også knyttet til ansvarsreformen!*
- *Bringer reportasjer fra inn- og utland!*
- *Presenterer frivillige aktiviteter fra nærmiljø og lokalsamfunn!*

TEGN ABONNEMENT NÅ OG DU VIL BLI OPPDATERT FOR EN RIMLIG PRIS.

Årsabonnement koster bare 100 kroner!

NYE PERSPEKTIVER PÅ VELFERDSSTATEN

konsekvenser for frivillig innsats

Innledning ved professor Victor D. Norman

Som økonom, og samtidig som far til en sterkt psykisk utviklingshemmet gutt, føler jeg sterkt for det temaet vi skal diskutere. I og med at jeg har en dobbeltrolle i forhold til mange av delspørsmålene, finner jeg det imidlertid riktig å begynne med å avgrense meg litt. Jeg går ut fra at jeg er invitert hit som økonom, og jeg akter å nærme meg spørsmålene fra den synsvinkelen. I den grad jeg underveis ikke kan la være å si litt om temaet også fra den andre vinkelen, skal jeg forsøke å si i fra.

HAR VI RÅD TIL OMSORG?

La meg begynne med det spørmålet som både er mest grunnleggende og dårligst forstått – nemlig spørsmålet om hva vi har råd til av velferdsordninger. Det er etterhvert blitt en nokså utbredt oppfatning at velferdsstaten, eller velferdssamfunnet, eller hva vi skal kalle det, er i ferd med å bli for kostbar til at vi klarer å opprettholde den. Oppfatningen har nok mange årsaker. De kroniske krisene i offentlig omsorg for syke, eldre og funksjonshemmede er en årsak. Prognosene om folketrygdens elendighet når min generasjon når pensjonsalderen er en annen. En tredje er den økonomiske krisen i Sverige.

Overfladisk sett er det mye som kan tyde på at oppfatningen er riktig. Antall ansatte i omsorgssektoren har vokst raskere enn antall ansatte i noen annen sektor de siste årene – på 15 år har f.eks. antall ansatte i kommunesektoren økt med 60%, og idag er det nesten en halv million mennesker som jobber der. De aller fleste arbeider med det vi kan kalle omsorg i litt vid forstand. Til tross for det er vi kanskje fjernere fra å dekke omsorgsbehovene idag enn vi var for 15 år siden. Det kan virke som om behovene til enhver tid vokser raskere enn innsatsen av penger og folk. I alle fall vokser kostnadene voldsomt.

I en artikkel ifjor viste den amerikanske økonomen William Baumol at «prisen» på helse- og omsorgstjenester – kostnaden pr. enhet for slike tjenester – i alle vestlige land har vokst langt raskere enn prisene på andre varer og tjenester. Fra 1960 til 1987 steg realkostnadene pr. enhet helse- og omsorgstjenester i USA med 30%, i Norge med nesten 55%, og i Østerrike med 95%, for å ta noen eksempler. Utviklingen avspeiler at produktiviteten i disse sektorene vokser mye svakere enn produktiviteten i industrien. Fortsetter trenden, må man i USA om femti år bruke fire ganger så mye av nasjonalinntekten til helse- og omsorgsformål som det man gjør nå, bare for å opprettholde dagens forholdstall mellom helsetilbud og varekonsum. Situasjonen er ihvertfall ikke gunstigere i Norge.

Det kan derfor virke som om omsorgsskeptikerne har rett. Vi har nok dessverre ikke råd til å hjelpe alle de som trenger det. Det er grenser for hvor stor del av yrkesbefolkningen vi kan bruke til omsorgsoppgaver.

Eller er dette en helt gal måte å se det på? Ifølge Baumol er det det. Ved å sammenligne kostnadsutviklingen for omsorg med den tilsvarende utvikling for varer, misforstår vi ifølge ham det som egentlig skjer. For «problemet» er ikke at omsorg blir dyrere – det er at varer blir billigere; og det kan selv med den verste vilje ikke være noe problem.

Når kostnadene for omsorg og tilsvarende tjenester stiger, er det fordi produktiviteten i industri o.l. blir høyere. Det gir grunnlag for høyere reallønninger. Siden vi ikke har tilsvarende sterk produktivitetsvekst i omsorgssektoren, og siden denne sektoren først og fremst bruker arbeidskraft, slår høyere reallønninger ut i høyere kostnader for omsorgstjenester.

Det realøkonomiske innhold i en slik utvikling er at vi etterhvert får flere og flere varer ut av hver arbeidstime, mens vi ikke får særlig flere omsorgstjenester ut av en arbeidstime. Fordi vi alt i alt er mer produktive, kan vi imidlertid tillate oss å bruke mindre arbeidskraft på vareproduksjon – og med det får vi frigjort

arbeidstimer til mer og bedre omsorg. Er det et problem?

La meg sette det på spissen. La oss tenke oss at vi i utgangspunktet med ett årsverk kunne pleie 3 gamle eller fremstille 9 tonn aluminium. Så fordobles produktiviteten i aluminiumsindustrien, så nå kan ett årsverk pleie 3 gamle eller fremstille 18 tonn aluminium. Det betyr at «kostnaden» ved å pleie de gamle har steget – tidligere «kostet» det oss 3 tonn aluminium å pleie en gammel; nå er «prisen» 6 tonn aluminium. Men fremdeles kreves det bare 1/3 årsverk for hver pleietrengende. Og om vi i utgangspunktet hadde så mange årsverk at vi kunne pleie 300.000 gamle og fremstille 900.000 tonn aluminium, vil vi nå være i stand til å fremstille like mye aluminium som før, men kunne pleie 150.000 flere gamle enn før. Det kan da umulig være noe «problem».

Nei, Baumol har utvilsomt rett. I den grad kostnadsutviklingen for omsorgstjenester skyldes at reallønnen har steget, er det uttrykk for at vi generelt er blitt mer produktive, og som sådan har fått bedre råd til alt – herunder bedre råd til omsorg. I den forstand er det en myte at velferdssamfunnet er i ferd med å bli for dyrt.

Det er også en myte i den forstand at mye av kostnadsveksten knyttet til omsorgstjenester er en ren pengeillusjon. Tidligere ble det aller meste av omsorgsarbeidet i samfunnet utført som ulønnet arbeid hjemme, og som sådan kom regningen aldri på bordet. Idag utføres det av offentlig ansatte, og med det registrerer vi både årsverk og kostnader. At vi er blitt flinkere til å føre regnskap, betyr imidlertid ikke i seg selv at tjenesten nå koster noe. Tidligere brukte vi bortimot halvparten av arbeidsstyrken til omsorgsarbeid, uten at det ble registrert noe sted. Hadde vi råd til det, må vi idag ha råd til å bruke en fjerdepart av arbeidsstyrken til omsorgsarbeid i kommunal regi.

Alt i alt bør vi derfor snarest mulig slå ihjel myten om at vi ikke har råd til velferdssamfunnet. Vi har bedre råd til det nå enn noen gang før, og det er ingenting som taler for at vi får dårligere råd fremover.

BEHOVET FOR EFFEKTIVITET

At vi har råd til omfattende velferdsordninger, betyr imidlertid ikke at vi kan se bort fra kostnadene. Tvert imot tror jeg det er på høy tid at vi ser nærmere på hvordan velferdsordningene er utformet og organisert, med tanke på å øke effektiviteten. Skal vi bruke mellom fjerdeparten og halvparten av den arbeidskraft vi har på velferdstiltak, må det være et naturlig krav å sørge for at vi ihvertfall får maksimum velferd ut av dem. Det i seg selv burde være god nok begrunnelse til å se nærmere på organisering og effektivitet.

I tillegg kommer et par andre momenter. Det ene er at det påløper ekstrakostnader – kanskje svært høye ekstrakostnader – når velferdsordningene skal finansieres via offentlige budsjetter. Disse ekstrakostnadene skyldes det inntektstapet vi får ellers i samfunnet som følge av de feiltilpasninger som skatter fører med seg. Anslagene på hvor høye disse ekstrakostnadene er, varierer – men de fleste økonomer vil si at en ekstra krone i skatteinntekter koster ihvertfall mellom 1,50 og 2 kroner når vi tar hensyn til skatteskapte feiltilpasninger.
Det andre momentet, som kanskje har sammenheng med det forrige, er at vi må

være forberedt på et trykk på offentlige finanser utover i neste århundre etterhvert som pensjonsutbetalingene øker og oljeinntektene flater ut. Det trykket er i seg selv ikke noe tegn på at vi får dårligere råd; men det er uttrykk for en naturlig tendens til å skyve behovet for skatteøkninger foran seg. Uansett hva vi har råd til, kan vi risikere at det rent politisk blir opportunt å møte strammere budsjetter med å kutte på velferdsordninger istedenfor å øke skattene.

Av alle disse grunnene er det nødvendig at vi ser nærmere på effektiviteten i helse-, utdannelses- og omsorgssektoren.

Nå er selve ordet effektivitet en rød klut for mange – som oftest fordi man har en altfor snever oppfatning av hva det er. La meg derfor forsøke å mildne eventuelle kokende gemytter ved å presisere litt hva jeg mener (og hva jeg ikke mener) med effektivisering.

Det enkleste er hva jeg ikke mener. Jeg mener ikke at de ansatte skal jobbe hardere, svette mer, eller påføres sterkere psykiske beslastninger. Alt tyder på at lærere, sykepleiere, hjelpepleiere og andre i de berørte sektorene forlengst er utsatt for større belastninger enn de burde. Jeg mener heller ikke at vi skal kvitte oss med personer. De udekte behovene er så store at vi har bruk for alle de årsverk som allerede er i velferdssystemet, og flere til.

Hva er det så jeg mener? Generelt innebærer effektivisering at vi får mer ut av en gitt ressursinnsats, ved å omprioritere mellom oppgaver eller organisere virksomheten på en annen måte.
Jeg kan best illustrere hva det betyr ved å peke på en del typiske kilder til inneffektivitet og eksemplifiere dem med tildels selvopplevde illustrasjoner fra tilbudet til barn med sammensatte problemer:

(1) Sjablongmessig politisk (over) styring. Kanskje den viktigste kilde til inneffektivitet.

Eks.: HVPU-reformen: God tanke, men ureflektert gjennomføring (kan gjerne utdype)

(2) Misforstått sparing

Eks.: Underbevilgning til spesialpedagogiske ressurser i barnehager.
– ekstra problemer og kostnader senere. Undersatsing på habiliteringstiltak
– ekstra problemer og kostnader senere.

(3) Styring ut fra sektorinteresser

Eks.: Spredning av spesialkompetanse ut over landet, istedenfor konsentrasjon om toppkompetanse.

(4) Firkantet regelverk (arbeidsmiljølov m.v.)

Eks.: Manglende fleksibilitet (sterkt varierende behov må innpasses i fast turnus)

(5) Udugelighet/dårlig organisering

Eks.: Såkalte ansvarsgrupper (ansvarspulveriserin)

Jeg skal ikke trette dere med flere selvopplevde eksempler. Når jeg i det hele tatt har tatt dem med, er det for å poengtere at effektivitet ikke er motsatsen til gode tilbud til de som mottar tjenestene.

Tvert imot - ineffektivitet gir seg som oftest utslag *både* i unødig høye kostnader *og* et dårlig tilbud (og, tror jeg, også utrivelige arbeidsplasser)

GRENSENE FOR OFFENTLIG ANSVAR

Selv om vi har råd til velferdssamfunnet, er det derfor riktig at vi ser nærmere på effektiviteten og måtene vi organiserer tilbudene på. Et helt sentralt spørsmål i den forbindelse er grensedragningen mellom offentlig og privat ansvar; så la meg si litt om den.

Man kan nærme seg det spørsmålet fra mange synsvinkler. Den lett moraliserende som Kristin Clemet har lagt seg til, er én. Den slagordmessige vi kjenner fra sosialdemokratiet – med solidaritet som halleluja-begrep, er en annen. Den lett intelle- ktuelle – ønsker vi en «velferdsstat» eller et «velferdssamfunn» er en tredje.

Personlig liker jeg ingen av dem. Vi har tilnærmet konsensus i Norge om at gode levekår og gode tilbud til alle, er et fellesansvar. Det er altså ikke spørsmålet. Spørsmålet er hva slags arbeidsdeling mellom offentlige og private som er hensiktsmessig for å nå målet. Det krever et pragmatisk svar.

Slik jeg (og mange økonomer) ser det, er det mest fruktbare at det offentlige ansvaret i hovedsak består i (a) å sikre tilgjengelighet, (b) å garantere kvalitet, og (c) i en viss grad å finansiere tilbud.

Det er ingenting som tilsier at det offentlige har spesielle forutsetninger for å *produsere* helse- og omsorgstjenester; det er heller ingenting som tilsier at det offentlige skulle bestemme utformingen av tjenestene. Og det er selvfølgelig ingenting som tilsier at alle de som arbeider i disse sektorene, skulle være offentlig ansatte.

Selv om man godtar et betydelig offentlig ansvar, er det~ sterke faglige grunner til å begrense dette til visse funksjoner, og å vurdere om store deler av den faktiske produksjon og produktutforming – om jeg kan få lov til å bruke så prosaiske uttrykk om det som skjer i helse- og utdannelsessektoren – bør overlates til private frivillige organisasjoner og andre.

Det er mange sterke grunner til privatisering av produksjon og produktutforming – kostnadsbevissthet, egenverdien av individuell valgfrihet, osv. Jeg skal komme tilbake til dem. La meg imidlertid først peke på en helt annen grunn, som i mange tilfeller kanskje vil være den viktigste -- nemlig at et offentlig ansvar for produksjon av tjenester lett kommer i konflikt med ansvaret for kvalitet. Dette er den klassiske konflikten mellom reguleringsinstans og produsent: Den som fremstiller et gode, er sjelden den rette til å vurdere om godet holder mål. Blander man sammen de to funksjonene, blir det som oftest produsentinteressene som vinner og kvaliteten som blir skadelidende.

Jeg skal her være varsom med å gi eksempler, så la meg nøye meg med ett – nemlig tilstanden i norske sykehjem. Slik jeg ser det, er det ingen tvil om at den ikke hadde vært tolerert dersom sykehjemmene hadde vært private, men kvalitetsmessig underlagt kontroll av en uavhengig offentlig instans. Det er bare fordi sykehjemmene drives av kommunene at vi tolererer at budsjetthensyn fører til umenneskelige forhold, og at vi ikke har etablert kontrollinstanser med reell makt.

I tillegg til dette momentet har vi så effektivitets- og valgfrihetshensyn.

Generelt kjenner vi en rekke svakheter ved offentlig drift – la meg bar nevne noen stikkord:

(a) Svake incitamenter til kostnadskontroll, bl.a. fordi fremtidige bevilgninger langt på vei er bestemt av faktiske kostnader.

(b) Tendenser til uniformering av tilbud, bl.a fordi de forenkler kontroll og forebygger kritikk for forskjellsbehandling.

(c) Svak innovasjonsevne, fordi byråkratisk styring er risikofiendtlig.

(d) Lav omstillingsevne, bl.a. fordi omorganisering ofte krever politiske vedtak.

(e) Tendens til å bruke institusjonene til å oppnå andre, politiske mål (distriktsmål o.l.)

Av alle disse grunnene tror jeg det er ønskelig med en omorganisering av helse-, omsorgs- og utdanningssystemet i Norge. Jeg har imidlertid liten tro på massiv privatisering – vi må velge en mer pragmatisk linje; f.eks. ved

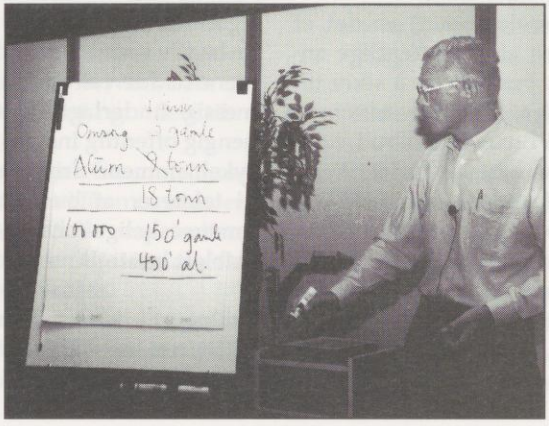
(1) å skille ut offentlige institusjoner som selveiende, ideelle stiftelser; slippe til frivillige organisasjoner i større grad; og tillate etablering av private institusjoner på linje med de offentlige.

(2) i større grad finansiere ved stykkpriser og sjablongbevilgninger, og la disse følge elever/pasienter/klienter

(3) Styrke den offentlige akkrediterings- og kontrollfunksjonen, klart adskilt fra produksjonen av tjenester.

La meg avslutte med en personlig observasjon. Vi har altså en gutt med omfattende behov – ekstra skole- og omsorgstiltak koster det offentlige i dag godt over 1. mill. pr. år.

Jeg er sikker på at han (og vi) kunne fått et kvalitativt bedre tilbud for 3-400.000 *mindre* pr. år om vi hadde fått midlene som en pott og kunne ha utformet tilbudet og kjøpt inn nødvendige tjenester fra offentlige og private institusjoner.

HVA SIER PRESSEN:

«Det er det gode samspillet og fellesskapsløsningene som er målet»

Folkehelse, bilag til kommunal Rapport, 23. juni 95, har som tema:
«Levende lokalsamfunn – lokalt samarbeid i praksis».
Det handler om aktive innbyggere i arbeidet for økt trivsel og levende lokalsamfunn, om borger- og brukermedvirkning og om samarbeidet mellom kommunale etater, organisasjoner og foreninger eller om praktiske forsøk med sikte på styrket dialog mellom partene.
Vi blir minnet om at borgerinnflytelse skal supplere, ikke erstatte det politiske system. Men det bør understrekes: mener man alvor med å involvere borgerne, må man også være villige til å gi avkall på eierforholdet til løsningene.
Professor Harald Balderheim ved LOS-senteret, mener at den norske debatten om økt brukermedvirkning er svært lavmælt hvis vi sammenlikner oss med de andre nordiske landene.
– Vi har for god økonomi til at vi er nødt til å tenke i nye baner, er hans forklaring.
– Vi har det for godt til å innvolvere brukerne.
Journalist Per Halvorsen har en artikkel om brukermedvirkning, hvor han intervjuer forsker Olav Eikeland ved arbeidsforskningsinstituttet.

Følgende klipp fra artikkelen er aktuelt i forhold til vårt tema «Frivillige organisasjoner og det offentlige – et spenningsfelt med nye utfordringer»:

– «Demokrati» innebar opprinnelig selvregulering i mindre geografiske enheter. I dag er de demokratiske organene påklistret på toppen av linjeorganisasjoner og maktpyramider der de fatter beslutninger på vegne av alle andre enn seg selv, sier Eikeland.

MER UTADRETTET

– Hvorfor har det fått så stor betydning akkurat nå å snakke om brukermedvirkning?

– En generell og overordnet forklaring er at det er blitt for stor avstand mellom de som styrer og de som blir styrt. Styringspyramiden er blitt for høy og kompleks. Som et ledd i den demokratiske kontrollen, har derfor brukeren på ulike måter fått økt innpass, sier Eikeland.

Han forteller at brukermedvirkningen kan skje indirekte gjennom representative ordninger, eller høringsrunder, eller mer direkte gjennom den daglige oppgaveløsningen.

Begrunnelsen for medvirkning er gjerne to typer. Enten betraktes det som en rettighet eller som en mer rasjonell arbeidsform for oppgaveløsning.

Eikeland tror ikke minst 80-årene med framveksten av nye administrative løsninger og ny ledelses- og organisasjonsfilosofi i privat sektor, har sin del av «skylda» for utviklingen mot mer brukerorientering også i offentlig sektor. Verktøy som virksomhetsplanlegging og målstyring, med innpass for begreper som resultatansvar og kundeorientering, er tegn som tyder på at virksomheten i de offentlige organisasjonene er blitt mer utadrettet enn tidligere.

BASIS I STORPOLITIKKEN

Men utviklingen mot et mer brukerorientert samfunn har også en forankring i storpolitiske utviklingstrekk:

– Det representative demokratiet har partivesenet som ett av sine mest synlige uttrykk. Framveksten av partivesenet var først og fremst begrunnet i klassekamp. Borgerne valgte parti etter hvilket forhold de hadde til produksjonsmidlene. Bønder valgte Bondepartiet, eiendomsbesittere Høyre, eiendomsløse var sosialister. I dag har det gamle fiendebildet mistet sin kraft og spenning. Det er ikke så lett å putte folk i bås lenger. Vi har fått anledning til å rette blikket mot oss selv. Spørsmålet om folks innflytelse på de politiske prosesser er avideologisert og er i større grad blitt et spørsmål om funksjon, sier Eikeland.

– I dag øker kravet om brukermedvirkning i styrke. Det er blitt god tone å snakke om behovet for nye «arenaer» for påvirkning og innflytelse. Hva slags utfordringer står vi overfor?

– For det første reagerer jeg mot bruken av ordet arena – som jo er latin for det stedet der man utkjempet kamper på liv og død, jevnfør det romerne brukte sitt Colosseum til.

Det vi trenger er fora for dialog. Dialogen kommer som et svar på en felles søkeprosess, sier Eikeland.

– Problemet er jo bare at kravet om å få være med på denne dialogen ikke alltid kommer fra brukerne selv, men er politisk styrt ovenfra. Hovedutfordringen blir dermed overhodet å få folk til å delta i dialogen, fortsetter han.

IKKE BARE ØKTE RETTIGHETER

Han advarer også mot å gjøre brukermedvirkning utelukkende til et spørsmål om økte rettigheter for brukerne:

– Brukermedvirkning innebærer også flere plikter og større ansvar for hver enkelt. Medvirkning betyr heller ikke at alle skal være med på å bestemme alt, eller at alle får det som de vil. Økt medvirkning vil synliggjøre hvordan særinteresser må avveies i forhold til almenninteresser. **Det er det gode samspillet og fellesskapsløsningene som er målet, sier Olav Eikeland.**

ABB Industri AS
Boks 6540
0501 RODELØKKA OSLO
Tlf. 22 35 90 00

Karasjok Samvirkelag
Boks 55
9730 KARASJOK
Tlf. 78 46 61 17

Farstad Shipping AS
Boks 130 Sentrum
6001 ÅLESUND
Tlf. 70 12 44 60
Fax. 70 12 85 30

Samvirke Forsikring AS
Boks 778 Sentrum
0106 OSLO
Tlf. 22 86 60 00 Fax. 22 86 62 00

- Vår energi til din tjeneste!
AAK
Boks 190, 4801 ARENDAL
Tlf. 37 02 59 40

G. Myhren Bilradio A/S
Haslev 5
0571 OSLO
Tlf. 22 38 01 61

Skolefotografen A/S
Rosenkrantzg 61 B
3018 DRAMMEN
Tlf. 32 83 01 20
Fax. 32 83 01 05

Sarpsborg og Omegns Boligbyggelag
St Marieg 47
1706 SARPSBORG
Tlf. 69 15 52 22

Halden Varetaxi
Brattåsv 40
1793 TISTEDAL
Tlf. 69 19 23 91
Mobil 94 28 09 77

MRF *Møre og Romsdal Fylkesbåtar as*
Boks 216, 6401 MOLDE
Tlf. 71 21 95 00 - Fax. 71 21 95 01

Interplan A/S
V Strandg 49
4612 KRISTIANSAND
Tlf. 38 07 00 50

Tromsregnskap A/S
Boks 272
9001 TROMSØ
Tlf. 77 65 65 00

FK **FELLESKJØPET VESTLANDET**
Boks 64, 5031 LAKSEVÅG
Tlf. 55 34 77 50 Fax. 55 34 25 63

Søndre Land Kommune
2860 HOV
Tlf. 61 12 20 00
Fax. 61 12 33 80

K. Trana Redskapsfabrikk A/S
Ingvald ystgaardsv 9
7047 TRONDHEIM
Tlf. 73 91 72 06

Skandi Regnskap AS
Dronningensg 66
7012 TRONDHEIM
Tlf. 73 52 57 68

Eidsberg Kommune
1850 MYSEN
Tlf. 69 89 14 33

Drammen Kommune
Pleie og omsorgsavd.
Nedre Storg 3
3008 DRAMMEN KOM.
Tlf. 32 80 68 00 Fax. 32 80 66 59

Uldals Trevarefabrikk A/S
4760 BIRKELAND
Tlf. 37 27 61 33
Fax. 37 27 69 58

Brovold Trygve A/S
Storg 25
2310 STANGE
Tlf. 62 57 14 12

Halden Kommune
Storg 8
1750 HALDEN
Tlf. 69 17 45 00
Fax. 69 18 00 58

Troms Reiser A/S
Boks 1077
9001 TROMSØ
Tlf. 77 61 00 00
Fax. 77 61 00 10

Fischer Klær AS
Dronningensg 42
8500 NARVIK
Tlf. 76 94 14 56

G-Bil A/S
Skibåsen 1
4636 KRISTIANSAND
Tlf. 38 04 30 77

3707 SKIEN
Tlf. 35 58 10 00
Fax. 35 58 12 97

Skjerstad Kommune
8100 MISVÆR
Tlf. 75 53 81 02
Fax. 75 53 80 17

Bruem Transport A/S
Molov 4
7700 STEINKJER
Tlf. 74 16 14 04
Fax. 74 16 13 15

Falk & Halvorsen A/S Elektrisk
Rådhusg 22
3015 DRAMMEN
Tlf. 32 83 48 97
Fax. 32 89 48 86

SABA Mölnlycke
Sykehusprodukter
TENA
Boks 6227
0603 ETTERSTAD OSLO
Tlf. 22 19 63 10
Fax. 22 19 05 51

Vingelen Innkjøpslag A/L
2542 VINGELEN
Tlf. 62 49 44 01

Anders Utkilen Rederi A/S
Komediebakken 11
5010 BERGEN
Tlf. 55 90 20 50
Fax. 55 90 20 34

E. Karstensen Fiskeoppdrett A/S
6927 BATALDEN
Tlf. 57 74 54 44

Statens Landbruksbank
Bankg 9/11
9001 TROMSØ
Tlf. 77 68 10 95
Fax. 77 68 96 58

Nord-Trøndelag Fylkeskommune
Seilmakerg 2
7700 STEINKJER
Tlf. 74 14 10 00
Fax. 74 14 10 51

Havly Fiskarheim
Havneg 31
9990 BÅTSFJORD
Tlf. 78 98 42 05
Cafe og Overnattingsteder

Bygg- & Tømrermester
Ragnar Mjåland
Nordre Hovedgårdsv 18
4621 KRISTIANSAND
Tlf. 38 01 39 21
Mobil 94 29 45 18

Rognan Fargehandel
Kirkeg 14, 8250 ROGNAN
Tlf. 75 69 06 50
Fax. 75 69 06 50

Volvo Personbiler Norge AS
Boks 1, 1411 KOLBOTN
Tlf. 66 81 85 00 Fax. 66 81 85 22
Mobil 94 22 25 62

Bunker Oil Nor AS
Boks 990
9001 TROMSØ
Tlf. 77 68 60 75
Fax. 77 68 63 74

Teknisk Kulde AS
9005 TROMSØ
Tlf. 77 65 88 88

Berg-Hansen
Reisebureau Kr.Sand A/S
Boks 2214 Posebyen
4602 KRISTIANSAND
Tlf. 38 02 05 55

Helge R. Olsen & Sønn A/S
Verkseier Furulundsv 5
0668 OSLO
Tlf. 22 30 43 90
Fax. 22 30 05 51

Hernis Scan Systems A/S
Tangen alle 39
4817 HIS
Tlf. 37 01 12 10

Handarbeidstua
Havneg 23
7800 NAMSOS
Tlf. 74 27 24 72

Vennesla Trevarefabrikk A/S
Storevoll
4700 VENNESLA
Tlf. 38 15 57 22
Fax. 38 15 80 70

Ths. Løvold
Boks 221
4801 ARENDAL
Tlf. 37 02 11 73
Fax. 37 02 81 28

Røste og Olsen Bilverksted
Kreftingsg 37
3045 DRAMMEN
Tlf. 32 89 30 08

Veggli Auto
3628 VEGGLI
Tlf. 32 74 61 47

Karmøyterminalen A/S
Kaien 7
4250 KOPERVIK
Tlf. 52 85 24 44
Fax. 52 85 28 24

Stavanger Aftenblad A/S
Verksg 1 A
4013 STAVANGER
Tlf. 51 50 16 00
Fax. 51 89 32 66

Style Frisørsalong
9392 STONGLANDSEIDET
Tlf. 77 85 46 81

Dyretransport
Hans Karlshusbund
Råde, 1640 RÅDE
Tlf. 69 28 44 19

Brødr. Holm A/S
Boks 42
8430 MYRE
Tlf. 76 13 39 33
Fax. 76 13 41 18

Kabelvåg Elektro A/S
Boks 403
8301 SVOLVÆR
Tlf. 76 07 16 66
Fax. 76 07 14 22

Fredrikstad Stål og Betong
Bruket 3, 1621 GRESSVIK
Tlf. 69 32 32 40
Fax. 69 32 87 77

Rygge Elektrisitetsverk
Larkollv 35
1570 DILLING
Tlf. 69 26 50 33
Fax. 69 26 51 73

Hardanger Bestikk
den ideelle gave
Hardanger Sylvplett AS
5780 KINSARVIK
Tlf. 53 66 31 80 Fax. 53 66 32 93

MEGA Trafikkskole A/S
Nessev 2 B
9400 HARSTAD
Tlf. 77 07 04 70

Spiro-Tech A/S
Kjærnes Brygge
1400 SKI
Tlf. 64 94 54 90
Fax. 64 94 54 74

ALFA
LYSSPORSKILTER HG
Boks 98, 0212 SKØYEN OSLO
Tlf. 22 50 99 00 Fax. 22 18 39 50
Mobil 94 34 49 75

Møller-gruppen AS
Frysjav 31 B
0883 OSLO
Tlf. 22 95 34 90
Fax. 22 23 15 03

Lås og Nøkkelservice
Erik Holmen
Pellyg 32
1706 SARPSBORG
Tlf. 69 15 47 05

Abacon AS
Ringeriksv 189, Boks 77
1313 VØYENENGA
Tlf. 67 13 22 03
Regnskapskontor

Det Nasjonale Aldershjem for Sjømenn
Storg 22, 3290 STAVERN
Tlf. 33 19 98 99

Rasmussen Gruppen
Kirkeg 1
4610 KRISTIANSAND
Tlf. 38 12 22 00
Fax. 38 07 03 58

Erling Andersen A/S
Storg 16
1531 MOSS
Tlf. 69 25 09 35

Maritim Sveiseservice A/S
Boks 3433
9003 TROMSØ
Tlf. 77 68 29 17
Fax. 77 68 11 97

Funkis Frisørsalong
Kaig 2
9008 TROMSØ
Tlf. 77 68 26 30

Bilglass
Asbjørn Ekra
Nyg, 4800 ARENDAL
Tlf. 37 02 41 88
Mobil 94 29 12 13

Faktum Forlag A/S
Boks 6700
0130 ST. OLAVS PL. OSLO
Tlf. 22 11 02 04
Fax. 22 11 21 60

HAGG HAGMEN
Boks 417, 9001 TROMSØ
Tlf. 77 68 40 60
Fax. 77 68 42 32

Skipsregnskap A/S
Fosnavåg
6090 FOSNAVÅG
Tlf. 70 08 87 68
Fax. 70 08 88 14

Leknes Regnskap AS
Boks 162
8370 LEKNES
Tlf. 76 08 32 00

TINN ENERGI
Boks 53, 3661 RJUKAN
Tlf. 35 09 00 99 Mobil 94 28 16 85

Mar-Kem A/S
Holmestrandsv 106
3036 DRAMMEN
Tlf. 32 81 94 70

Levanger Vertshus A/S
Petter Nyengetsv 1
7600 LEVANGER
Tlf. 74 08 11 44

Stuene Cafe & Restaurant A/S
Boks 282
8301 SVOLVÆR
Tlf. 76 07 26 40

Namdal Byggservice
7870 GRONG
Tlf. 74 33 14 66
Fax. 74 33 18 30

Matservice A/S
Storg 25
9008 TROMSØ
Tlf. 77 68 52 32
Fax. 77 68 13 50

Probat Kaffebrenneriet A/S
Båtmannsg 1
7042 TRONDHEIM
Tlf. 73 52 13 06

Delta Electronics A/S
Boks 88
3195 BORRE
Tlf. 33 08 22 97

Bokn Kommune
4290 BOKN
Tlf. 52 74 85 00
Fax. 52 74 86 90

Hvalsafari A/S
Boks 58
8480 ANDENES
Tlf. 76 14 12 73

Tananger Frisørsalong
Skibmannsv
4056 TANAGER
Tlf. 51 69 66 51

Apoteket Bien
Holbergsg 8
3718 SKIEN
Tlf. 35 52 40 80

Holtålen Kommune
Helse og sosialtjenesten
7480 ÅLEN
Tlf. 72 41 53 00 Fax. 72 41 63 60

David Lindgren Eftf
Langg 23
3080 HOLMESTRAND
Tlf. 33 05 11 12
Fax. 33 05 11 12

K P M G Peat Marwick AS
Sandviksboder 5
5035 BERGEN-SANDVIKEN
Tlf. 55 31 05 10
Fax. 55 32 11 66

Nodaid Vor
Granåsv 1 A
7048 TRONDHEIM
Tlf. 73 91 85 04
Fax. 73 91 85 08

VIKNA KOMMUNE
Tjenester for funksjonshemmede v/ Asbjørn Roar Brøkke
Fossnav 2, 7900 RØRVIK
Tlf. 74 39 33 22

Renee & Mini Cut Hårsenter
Langg 38
3080 HOLMESTRAND
Tlf. 33 05 23 33

Haslestad Bruk A/S
Haslestadlinna 30
3090 HOF
Tlf. 33 05 80 20
Fax. 33 05 86 40

Brødrene Dahl A/S
Boks 1
3001 DRAMMEN
Tlf. 32 83 76 70 / 32 89 77 70

RISSA KOMMUNE
Tjenesten for funksjonshemmede v/ Britta Vitsøe
7100 RISSA
Tlf. 73 85 19 02 Fax. 73 85 27 99

Hydro Aluminium A.S
Kirkev 1
3080 HOLMESTRAND
Tlf. 33 05 42 00
Fax. 33 05 26 30

Rasmussen & Strand A/S
Drammensv 130 C
0277 OSLO
Tlf. 22 56 27 20
Fax. 22 56 25 10

Kviteseid Betong A/S
3850 KVITESEID
Tlf. 35 05 34 25
Fax. 35 05 32 07

KLÆBU KOMMUNE
Vikingv 8
7060 KLÆBU
Tlf. 72 83 23 22
Fax. 72 83 29 59

Pla-Mek A/S
Langlov 57
6200 STRANDA
Tlf. 70 26 15 46

Tangård Yrkesklær A/S
Boks 513
3101 TØNSBERG
Tlf. 33 33 21 55
Fax. 33 33 34 16

Regnskapsservice
Bjørn Haukedal
Gamle Ringeriksv 31
1340 BEKKESTUA
Tlf. 67 59 10 20

Dantherm A/S
Boks 4
3101 TØNSBERG
Tlf. 33 38 58 00
Fax. 33 38 51 91

Tønsberg Papirindustri A/S
Boks 2074
3103 TØNSBERG
Tlf. 33 36 50 00
Fax. 33 36 59 99

Simotec A/S
Sluppenv 5
7037 TRONDHEIM
Tlf. 73 96 61 11

Fjordane Reisebyrå
Boks 103
6801 FØRDE
Tlf. 57 82 16 66

Sande Kommune
3070 SANDE I VESTFOLD
Tlf. 33 77 60 10

Vestfold Høyre
Stoltenbergsg 48
3110 TØNSBERG
Tlf. 33 31 86 21
Fax. 33 31 79 01

Jotun Polymer AS
Ørav 8
1630 GAMLE FREDRIKSTAD
Tlf. 69 39 53 00
Fax. 69 39 53 02

Helgeroa Spekevare A/S
Søndersrød
3295 HELGEROA
Tlf. 33 18 80 46

Omdals Bilverksted
Borhaug
4563 BORHAUG
Tlf. 38 39 71 68

Borghild Lind
Ø Langg 57/59
3110 TØNSBERG
Tlf. 33 31 23 22

Fylkesmannen i Sør-Trøndelag
Klæbuv 194
7005 TRONDHEIM
Tlf. 73 94 90 11
Fax. 73 94 93 50

Breiby's Bilverksted
Boks 122
1401 SKI
Tlf. 64 94 50 90
Fax. 64 94 51 03

Industrimek A/S
Hovin
7093 HOVIN I GAULDAL
Tlf. 72 85 63 85

Gjensidige Forsikring
Stoltenbergsg 10
3110 TØNSBERG
Tlf. 33 31 57 57
Fax. 33 31 21 93

Andreas Støa A/S
Støa Nesbygda
3060 SVELVIK
Tlf. 33 77 11 06

Osterfjordens Nye Fartøylag A/S
Ø. Muralm 1 B
5012 BERGEN
Tlf. 55 90 12 15

Båtsfjord Blikkenslagerverksted
Nessev 11 A
9990 BÅTSFJORD
Tlf. 78 98 35 32
Fax. 78 98 37 83

Agdenes Kommune
Rådhuset
7136 LENSVIK
Tlf. 72 49 29 00
Fax. 72 49 25 17

Rissa Catering
7100 RISSA
Tlf. 73 85 18 77

J M Auto A/S
Strømsbusletta 8
4800 ARENDAL
Tlf. 37 02 60 40
Fax. 37 02 37 00

Detaljern AS
Måkev 1 A
3112 TØNSBERG
Tlf. 33 31 05 12
Fax. 33 31 89 66

Juve Pukkverk A/S
3060 SVELVIK
Tlf. 33 77 30 40

Urheims Elektrokompani
Kong Oscarsg 45
5017 BERGEN
Tlf. 55 31 60 50
Fax. 55 31 56 40

Team Truckservice A/S
Kileng 20
3117 TØNSBERG
Tlf. 33 31 36 17

Namsskogan Kommune
7890 NAMSSKOGAN
Tlf. 74 33 32 00
Fax. 74 33 32 70

Jensen Møbler A/S
Sand
3060 SVELVIK
Tlf. 33 77 58 66
Fax. 33 77 55 70

Rana Industriservice A/S
Håndverksg 11
8610 GRUBHEI
Tlf. 75 13 17 88

NORSK Carne
SANDEFJORD
Pindslev 1 B, 3221 SANDEFJORD
Tlf. 33 47 52 00

Autoutstyr Drammen A/S
Grønland 61
3045 DRAMMEN
Tlf. 32 83 40 55

Hemsedal Sportsforretning
3560 HEMSEDAL
Tlf. 32 06 03 50

Mørre Sag & Høvleri
7170 ÅFJORD
Tlf. 72 53 30 10

Reidar Tefre Kranutleige A/S
Abrahamhjellen 12
6800 FØRDE
Tlf. 57 82 32 19

Svenn A. Ekeberg
Kurrefjordv 42
1580 RYGGE
Tlf. 69 26 01 68
Mobil 92 26 69 07

M/S Tronøy A/S
Kirkeg 6
9006 TROMSØ
Tlf. 77 68 57 26
Mobil 94 81 67 35

Sparebanken NOR EiendomsSenter Vestfold
Boks 125 Sentrum, 3101 TØNSBERG
Tlf. 33 37 72 00

***Frisørsalongen* Rolf Børresen**
Verftsg 4
3290 STAVERN
Tlf. 33 19 90 62

Rica Havna Hotel
Havnav 50
3145 TJØME
Tlf. 33 39 08 02
Fax. 33 39 15 02

Bussen Trafikkselskap A/S
Rigeskjønnsv 70
4626 KRISTIANSAND
Tlf. 38 00 28 00

Elektroteam A.S
Industriv 1
1825 TOMTER
Tlf. 69 92 25 53

Håkon Steen Hansen Blikk A/S & Steen's Klimaservice A/S
Kilg 34, 3217 SANDEFJORD
Tlf. 33 46 78 20 Fax. 33 46 14 57
Mobil 94 31 93 33

Walberg Ur-Optik
St Marieg 113
1706 SARPSBORG
Tlf. 69 15 38 85

Strømsø TV Service
Tordenskioldsg 40
3044 DRAMMEN
Tlf. 32 83 62 12
Fax. 32 89 15 20

Vestfold Industriselskap A/S
Langg 19
3080 HOLMESTRAND
Tlf. 33 05 31 81

Hjelle Bakeri og Konditori A/S
Boks 518, 6801 FØRDE
Tlf. 57 72 01 03

Raufoss A/S
Boks 2, 2831 RAUFOSS
Tlf. 61 15 20 00 Fax. 61 15 20 08

***Stålmontering* Hem & Co**
Ola Abrahamsonsv 17
3155 ÅSGÅRDSTRAND
Tlf. 33 08 27 06

Rom Hageanlegg A/S
Robergv 238
3114 TØNSBERG
Tlf. 33 38 04 09

S. Thorstensen
Storg 46
3182 HORTEN
Tlf. 33 04 18 27

Årikstad Transport
Kai 8
4610 KRISTIANSAND
Tlf. 38 02 95 36
Fax. 38 02 30 25

Urmaker - Optiker
O. Brastads Eftf
Langg 40
3080 HOLMESTRAND
Tlf. 33 05 12 49

Septik og Miljøservice AS
Gjekstadv 4
3218 SANDEFJORD
Tlf. 33 46 23 54
Fax. 33 46 13 08

Nøtterø Bakeri & Konditori A/S
Løkkeåsv 16, 3135 TORØD
Tlf. 33 38 49 79
Fax. 33 38 41 78

Nokia Consumer Electronics A/S
Solheims 28 B
1473 SKÅRER
Tlf. 67 97 09 30

Tom Andersen Billakkering
Gjærdal
3270 LARVIK
Tlf. 33 11 48 99

Kværnø Skomagasin A/S
Olav Tryggvasonsg 17
7011 TRONDHEIM
Tlf. 73 52 34 81
Fax. 73 53 32 88

Furulund Kro A/S
3160 STOKKE
Tlf. 33 33 86 37
Fax. 33 33 86 08

Jordheim Fysikalske Institutt
Sørumsg 33
2000 LILLESTRØM
Tlf. 63 81 59 82

Lund Auto A/S
Boks 289
5801 SOGNDAL
Tlf. 57 67 24 77
Fax. 57 67 17 67

Bingoringen
Torget 4
1707 SARPSBORG
Tlf. 69 15 44 50

Vestfold Trafo A/S
Boks 1
3160 STOKKE
Tlf. 33 33 83 88

Bit Elektronikk AS
Boks 194
1360 NESBRU
Tlf. 66 98 13 70
Fax. 66 98 13 71

Westcraft A/S
6718 DEKNEPOLLEN
Tlf. 57 85 01 93
Fax. 57 85 13 41

Balestrand Industrier A/S
5850 BALESTRAND
Tlf. 57 69 13 86

Olav M. Gran
3174 REVETAL
Tlf. 33 06 26 29

Drøbak Bil og Lakk
Holter Industriområde
1440 DRØBAK
Tlf. 64 93 01 05

Førde Kjølelager A/L
Boks 282
6801 FØRDE
Tlf. 57 82 12 66
Fax. 57 82 05 90

Cafe Henrik
Lundeg 6
3724 SKIEN
Tlf. 35 52 36 70

Brødrene Henriksen A/S
Ø. Holm, 3178 VÅLE
Tlf. 33 06 20 94
Fax. 33 06 20 02

Peter Løvaas
Boks 1634 Valhalla
4602 KRISTIANSAND
Tlf. 38 09 78 08
Fax. 38 09 34 56

Rimi Sjusjøen
2612 SJUSJØEN
Tlf. 62 36 34 11

Folkeuniversitetet i Sogn og Fjordane
Strandg 28
6900 FLORØ
Tlf. 57 74 20 00

Horten Auto Service
Storg 74
3182 HORTEN
Tlf. 33 04 76 31
Fax. 33 04 80 93

Bøndenes Rekneskapskontor
Syltebø
6470 ERESFJORD
Tlf. 71 23 41 64

Aaserud Møbler A/S
Torgg 9
1738 BORGENHAUGEN
Tlf. 69 16 66 60

Haglebu Camping
3359 EGGEDAL
Tlf. 32 71 33 23

Blaalid Slip & Mek Verksted A/S Boks 63 6710 RAUDEBERG Tlf. 57 85 51 00 Fax. 57 85 55 45	**Brann & Sikringsservice** Gimlev 1 3915 PORSGRUNN Tlf. 35 55 46 33	**Hofslund Hotel** Boks 170 5801 SOGNDAL Tlf. 57 67 10 22	**Fotomiljø A/S** Boks 2004 4602 KRISTIANSAND Tlf. 38 02 64 90
Bia Miljø A/S 5328 HERDLA Tlf. 56 14 68 40 Fax. 56 14 68 68	*Maler* **Audun Nybø** Klubbeneset 11 6900 FLORØ Tlf. 57 74 26 65 Mobil 94 50 16 21	**Harald Liland A/S** Eikv 83 3112 TØNSBERG Tlf. 33 36 85 05	**Frisørkjelleren** Gate 1 nr 11 6700 MÅLØY Tlf. 57 85 00 53
Sandfrakt A/S 5582 ØLENSVÅG Tlf. 53 76 85 00 Fax. 53 76 86 80	**Sigurd Knutsen A/S** Nytorget 3600 KONGSBERG Tlf. 32 73 14 18	**Aasen Listhøvleri** Evenrødv 108 1615 FREDRIKSTAD Tlf. 69 39 07 35	**Siemens A/S** Boks 253 6801 FØRDE Tlf. 57 82 16 02
Elplex A/S Åmotv 2 1380 HEGGEDAL Tlf. 66 79 75 60 Fax. 66 79 63 67	**M. Reppen A/S** *Gull, Sølv, Tinnvare, Bilete, Gåveartiklar* Boks 21 5801 SOGNDAL Tlf. 57 67 20 41	**Bardøla** HØYFJELLSHOTEL AS Bardølv, 3580 GEILO Tlf. 32 09 04 00	**Arne Persen** Strandv 129 9790 KJØLLEFJORD Tlf. 78 49 82 10 Fax. 78 49 87 07
Cotrade AS Myrabakken 6010 ÅLESUND Tlf. 70 14 33 00	*Byggsenteret* **Audun Hundere A/S** Boks 106 5801 SOGNDAL Tlf. 57 67 19 77	**Røre Gatneri** Borrev 67, 3186 HORTEN Tlf. 33 07 32 25	**Vilhelmsen Engros A/S** Nye Teglverksv 7 B 4632 KRISTIANSAND Tlf. 38 09 61 80 Fax. 38 09 69 23
Hermansverk Servicesenter 5840 HERMANNSVERK Tlf. 57 65 34 16	**Røksund Mek Verksted** 5512 RØYKSUND Tlf. 52 83 66 43 Fax. 52 83 66 26	**Modum, Sigdal og Krødsherad Gjensidige** Boks 58, 3370 VIKERSUND Tlf. 32 78 79 66	**Th. Hellesøy Skipsbyggeri A/S** 5474 LØFALLSTRAND Tlf. 53 48 02 77 Fax. 53 48 03 08
Gartnerhallen Boks 169 6801 FØRDE Tlf. 57 82 28 66	**Havtrygd** Boks 72 6701 MÅLØY Tlf. 57 85 13 44 Fax. 57 85 07 34	**Sør-Varanger Kommune** Boks 406 9901 KIRKENES Tlf. 78 99 16 01	**Rimi Vestfold/Telemark** Boks 194, 3160 STOKKE Tlf. 33 33 83 00
Sportsbui A/S Boks 34 5820 GAUPNE Tlf. 57 68 15 75	**Sunnfjord Elektrisitetsverk** Boks 123, 6801 FØRDE Tlf. 57 82 15 88 Mobil 94 54 87 73	**Skaane Pukkverk A/S** Aasen 3180 NYKIRKE Tlf. 33 07 85 70	**A/S Holmsens Magasin** Fredheimv 3, 1087 OSLO Tlf. 22 21 19 50
Maritime GMC A/S Boks 4048 Tasta 4004 STAVANGER Tlf. 51 53 55 00 Fax. 51 53 55 17	**Woldstads Sandforretning A/S** Vestre Spone, 3340 ÅMOT Tlf. 32 78 48 46 Drammen tlf 32 83 19 55	*Rørleggermester* **Helge Thomassen** Ø Løding 8050 TVERLANDET Tlf. 75 53 22 30	**Kreditkassen** Elverum, Trysil og Tynset
Global Maritime A/S Lagerv 12 C 4033 FORUS Tlf. 51 80 12 80 Fax. 51 80 01 48	**Bodø Sildoljefabrikk A/S** Boks 1760 Bodin 8017 BODØ Tlf. 75 58 30 30	**Johs. E. Sæther A/S** Hagev 22, 3170 SEM Tlf. 33 33 23 00 Mobil 94 28 10 38	**Bærum Kommune** Boks 518 1301 SANDVIKA Tlf. 67 57 40 50 Fax. 67 57 47 15
Jahre Motor Rogaland A/S Rognev 2 4060 KLEPPE Tlf. 51 42 13 11 Fax. 51 42 21 33	**Horten Print Shop** Løkkeg 3 3181 HORTEN Tlf. 33 04 10 04 Fax. 33 04 52 02	FOKUS Bank **Fokus Bank A/S** Innherradsv 59 A 7001 TRONDHEIM Tlf. 72 88 20 11/72 88 95 40	
Motehuset Byberg A/S 4100 JØRPELAND Tlf. 51 74 72 30	**Breivik & Co A/S** Bontelabo 2 5003 BERGEN Tlf. 55 31 58 80 Fax. 55 31 02 45		**Roger Trading** Boks 34 1580 RYGGE Tlf. 69 26 88 00

Østlandske Formidling A/S
Solgaard Skog 1, 1539 MOSS
Tlf. 69 25 65 20
Fax. 69 25 33 87

Røst Kommune
Boks 124
8025 RØSTLANDET
Tlf. 76 09 62 21

Byggmakker
Ole Slorer
Vogtsv 38, 1710 SARPSBORG
Tlf. 69 14 69 00
Byggningsartikler

Malvik Kommune
7550 HOMMELVIK
Tlf. 73 97 20 00
Fax. 73 97 14 60

Bunes Fisk A/S
Hopen
8050 TVERLANDET
Tlf. 75 53 20 44

Kleppe A/S
Strandg 2
4800 ARENDAL
Tlf. 37 02 14 74

IKEA
Boks 63
1361 BILLINGSTAD
Tlf. 66 98 50 00

Fyresdal Kommune
3870 FYRESDAL
Tlf. 35 04 14 80
Fax. 35 04 12 03

Bolig Consult as
Dronningensg 54
7012 TRONDHEIM
Tlf. 73 51 29 70

N K B Regnskap A/S
Malmøg 7, 0566 OSLO
Tlf. 22 71 77 77

Bausch & Lomb Norway A/S
Tunesv 2
0274 OSLO
Tlf. 22 12 25 00

Melhus Sparebank
7084 MELHUS
Tlf. 72 87 15 00
Fax. 72 87 15 76

P. Larsen-Høegh
Torget 16
3970 LANGESUND
Tlf. 35 97 35 42

RS Naturmedisinske Senter
Storg 155
3915 PORSGRUNN
Tlf. 35 55 53 40

Notodden Kommune
Teaterg 3
3670 NOTODDEN
Tlf. 35 01 20 22
Fax. 35 01 40 88

Norsk Tegl Bratsberg A/S
3740 LUNDE
Tlf. 35 94 77 22
Fax. 35 94 76 98

Arendal og Omegns Sparekasse
Torvet 8
4800 ARENDAL
Tlf. 37 02 12 45

Novatek Norge A/S
Vålerv 149, 1539 MOSS
Tlf. 69 25 68 11

Drangedal Kommune
Gudbrandsv 7
3750 DRANGEDAL
Tlf. 35 99 70 00
Fax. 35 99 62 09

Waldenstrøms Bakeri
3850 KVITESEID
Tlf. 35 05 31 59

Nordkapp Regnskapsbyrå A/S
Boks 63, 9751 HONNINGSVÅG
Tlf. 78 47 35 00
Fax. 78 47 35 95

Gjøvik Stenindustri
Valdresv 5, 2800 GJØVIK
Tlf. 61 17 13 74

MELHUS Kommune
Rådhuset
7084 MELHUS
Tlf. 72 87 10 11
Fax. 72 87 17 90

Ingebjørg Almankås A/S
Stasjonsv 26
3800 BØ I TELEMARK
Tlf. 35 95 01 36

Teknotherm A/S
Boks 87
1751 HALDEN
Tlf. 69 19 52 81

ANONYM STØTTE

Drangedal Manufakturforretning AS
Gudbrandsv 1
3750 DRANGEDAL
Tlf. 35 99 60 36

Sjøåsen Hotell A/S
7823 SJØÅSEN
Tlf. 74 27 87 00

Midt-Gudbrandsdal Energiverk A/S
Strandg 39, 2640 VINSTRA
Tlf. 61 29 02 00

Clean Tekstil Service A/S
Nedre Kongerød 33
3737 SKIEN
Tlf. 35 59 52 22
Fax. 35 59 55 76

Kragerø Kommune
Rådhusg 5
3770 KRAGERØ
Tlf. 35 98 08 50
Fax. 35 98 24 52

Kongshaugen Hotel
3576 HOL
Tlf. 32 08 93 50
Mobil 94 32 77 33

Jarlens Vaskoteque
Lille Øvreg 17
5018 BERGEN
Tlf. 55 32 55 04

Gimsøy Blomsterforretning
Gråtenv 30 B
3730 SKIEN
Tlf. 35 52 62 68

Namdalseid Kommune
7733 NAMDALSEID
Tlf. 74 27 82 88
Fax. 74 27 84 55

Moss Avis
Boks 248
1501 MOSS
Tlf. 69 25 30 40

Farvehandel Hans Kjøstelsen A/S
Boks 521 Vestre Glemmen
1601 FREDRIKSTAD
Tlf. 69 31 50 50
Fax. 69 31 07 13

Bror Rolf Mortensen
Kongensg 14
3723 SKIEN
Tlf. 35 52 76 62

Berg-Hansen Reisebureau Kr.Sand A/S
Boks 56, 4601 KRISTIANSAND
Tlf. 38 02 05 55

O. Thorsen Elkjøp A/S
Boks 263
9601 HAMMERFEST
Tlf. 78 41 19 99

Nittedal Energiverk
Rådhuset Mo
1482 NITTEDAL
Tlf. 67 06 80 00

Stivi Dagligvare
Heddalsv 649
3670 NOTODDEN
Tlf. 35 02 04 90

Løveapoteket
Storg 41
3110 TØNSBERG
Tlf. 33 31 17 29
Fax. 33 31 17 09

Gjølstad Trafikkskole A/S
Kongensg 37, 1530 MOSS
Tlf. 69 25 75 70 Fax. 69 25 75 70
Mobil 94 35 16 70

Gavehuset
Kjøpmannsg 27
7500 STJØRDAL
Tlf. 74 82 52 93

Hydro Rjukan
Boks 70
3661 RJUKAN
Tlf. 35 09 31 00
Fax. 35 09 35 11

Arne Haugrud A/S
Elverhøiv 8
3113 TØNSBERG
Tlf. 33 32 47 18
Fax. 33 32 58 24

Oslo Energi
Boks 2481, 0202 OSLO
Tlf. 22 43 50 50
Fax. 22 56 32 32

Søndergaards Sveiseverksted A/S
Boks 6510 Hånes
4602 KRISTIANSAND
Tlf. 38 04 60 94

Trelleborg Viking Mjøndalen A/S
Boks 55
3051 MJØNDALEN
Tlf. 32 87 62 90

Lier Elverk
Boks 10
3401 LIER
Tlf. 32 84 62 00

Elektronikkservice A/S
Fjellg 1
4400 FLEKKEFJORD
Tlf. 38 32 24 57

S. Thorstensen A/S
Ringshaugv 52
3150 TOLVSRØD
Tlf. 33 32 46 30
Fax. 33 32 40 04

Philip Hauge A/S
Sandbrekkev 85
5050 NESTTUN
Tlf. 55 10 26 00
Fax. 55 10 14 70

Apotek Hokksund
Boks 156
3300 HOKKSUND
Tlf. 32 75 14 86

Nardo Centeret A/S
Boks 5329
7001 TRONDHEIM
Tlf. 73 94 25 20
Fax. 73 93 22 00

Fylkessjukehuset i Lærdal
5890 LÆRDAL
Tlf. 57 66 61 11

Cutty-Salongen
Storg 25
3660 RJUKAN
Tlf. 35 09 12 66

Grønberg Sport
Boks 676
4601 KRISTIANSAND
Tlf. 38 02 73 97

J V C Norge A/S
Boks 2012 Postterminalen
3103 TØNSBERG
Tlf. 33 36 52 00
Fax. 33 32 83 70

Rauland Faste- og Råkostsenter
3864 RAULAND
Tlf. 35 07 38 88

Volda Mek. Verksted AS
Hamneg 24
6100 VOLDA
Tlf. 70 07 61 14

Tekstilhuset A/S
Langg 21 A
3080 HOLMESTRAND
Tlf. 33 05 34 60

Luster Sparebank
Boks 143
5820 GAUPNE
Tlf. 57 68 12 00

Arne Hvitsten Verktøyfabrikk A/S
Boks 73, 3160 STOKKE
Tlf. 33 33 63 82
Fax. 33 33 80 74

Fotosenter
Knut Mathisen
Fayesg 5
3110 TØNSBERG
Tlf. 33 31 66 93

Rørsenteret A/S
Boks 31
3601 KONGSBERG
Tlf. 32 73 13 35

Tønsberg Glasssliperi & Speilfabrikk A/S
Kileng 8
3117 TØNSBERG
Tlf. 33 31 29 88
Fax. 33 31 84 88

Aksel Borgen A/S
Nygaards alle 3
3160 STOKKE
Tlf. 33 33 62 36
Fax. 33 33 70 11

Arnesen & Arnesen
Boks 2268
9501 ALTA
Tlf. 78 43 06 77
Fax. 78 43 06 10

Ingeniørfirmaet
Dr. Olaf Loland
4633 KRISTIANSAND
Tlf. 38 09 29 68

Blikkenslager
Hellberg A/S
Hannibal Sehestedsg 12
1750 HALDEN
Tlf. 69 18 26 76 Fax. 69 18 20 86
Mobil 94 28 38 44

Fiskeredskap A/S
Strandg 164
9690 HAVØYSUND
Tlf. 78 42 36 25

Petter Saxi A/S
Havneg 2
9800 VADSØ
Tlf. 78 95 20 01
Fax. 78 95 21 00

Det Beste AS
Boks 34
0212 SKØYEN OSLO
Tlf. 22 50 56 50

Sula Kommune
Langevåg
6030 LANGEVÅG
Tlf. 70 19 28 00

Norluft A/S
Konr Klausensv 6
8003 BODØ
Tlf. 75 52 59 11

Flåm Samvirkelag
Flåm
5743 FLÅM
Tlf. 57 63 21 08

Vestfold Bil & Karosseri A/S
Borrev 42, 3186 HORTEN
Tlf. 33 07 37 00
Fax. 33 04 25 07

Grand Hotel A/S
Chr Augustsg 2
3600 KONGSBERG
Tlf. 32 73 20 29
Fax. 32 73 41 29

Tannlege
Olav Sunde
Foreningsg 1
5016 BERGEN
Tlf. 55 32 08 04

Rana Samvirkelag
Fr Nansensg 19
8600 MO
Tlf. 75 15 16 33
Fax. 75 15 51 85

Stryn Kommune
6880 STRYN
Tlf. 57 87 15 33
Fax. 57 87 13 79

Svanereiser
Nordvernes
8188 NORDVERNES
Tlf. 75 09 87 24

Naustdal Kommune
6943 NAUSTDAL
Tlf. 57 81 91 01

Alta Kraftlag A/L
Markv 46
9500 ALTA
Tlf. 78 43 53 88
Fax. 78 43 40 53

Trappeprodusenten A/S
Boks 158
6980 ASKVOLL
Tlf. 57 73 02 67

Alma Mater Forlag A/S
Alleg 26, 5007 BERGEN
Tlf. 55 21 31 78
Fax. 55 31 84 68

E. Bjerkes Elektrisk
Kirkeg 14
3770 KRAGERØ
Tlf. 35 98 11 25

Hydro Aluminium Vik Verk A/S
5860 VIK I SOGN
Tlf. 57 69 55 55
Fax. 57 69 57 91

Olje & Ustyr A/S
Nordbylia 46
3271 LARVIK
Tlf. 33 11 40 73
Fax. 33 11 40 10

Ewos Aqua A/S
Gunhildvågen
6900 FLORØ
Tlf. 57 74 02 00
Fax. 57 74 03 37

Tvedestrand Bilverksted
Fjærkleivene 55
4900 TVEDESTRAND
Tlf. 37 16 23 36

Drammen Postkontor
Boks 7001
3007 DRAMMEN
Tlf. 32 82 40 50
Fax. 32 82 50 65

Alexandra Hotel
6878 LOEN
Tlf. 57 87 76 60
Fax. 57 87 77 70

Reko A/S Sjøfartsg 4 7700 STEINKJER Tlf. 74 16 53 22 Fax. 74 16 40 55	**Kragerø Apotek** Kirkeg 15 3770 KRAGERØ Tlf. 35 98 06 33	**Castello Frisørsalong** Gate 1 nr 77 6700 MÅLØY Tlf. 57 85 05 46	**Byggehallen Stil & Miljø** Boks 35 3301 HOKKSUND Tlf. 32 75 11 29
Tannlege **Ove Hagerup Larsen** Veglo 1 6800 FØRDE Tlf. 57 82 15 96	**Vik Camping** 5860 VIK I SOGN Tlf. 57 69 51 25	*RØDDE FOLKEHØGSKOLE* 7084 MELHUS Tlf. 72 87 08 11 Fax. 72 87 08 41	**Førde Postkontor** Langebruv 9 6800 FØRDE Tlf. 57 82 13 22
Urforretning **Tore Skeie** Torgeir Vraaspl 2 3044 DRAMMEN Tlf. 32 83 60 72	**Vest-Norges Fiskesalslag** Boks 83, 6701 MÅLØY Tlf. 57 85 17 00	**Båt-Cruise A/S** Boks 223 1360 NESBRU Tlf. 66 98 02 87 Mobil 94 48 75 90	**Bodø Glass & Ramme** Sjøg 50 8006 BODØ Tlf. 75 52 03 98
Fretheim Hotel A/S 5743 FLÅM Tlf. 57 63 22 00 Fax. 57 63 23 03	**Grundstads Rederi A/S** Madlav 242 4042 HAFRSFJORD Tlf. 51 55 70 33 Fax. 51 55 79 60	**Bruns Libris** Kongensg 10/14 7011 TRONDHEIM Tlf. 73 51 00 22 Fax. 73 50 93 20	**Botnhamn Sveis A/S** Botnhamn 9373 BOTNHAMN Tlf. 77 84 86 00
Eides Hotell 5900 HØYANGER Tlf. 57 71 26 55	**Stål & Byggservice** Dalav 9 5800 SOGNDAL Tlf. 57 67 31 01	**O. Holter & Sønner Eftf A/S** Langøyv 11 A 1679 KRÅKERØY Tlf. 69 34 00 62	**Aarnes Båtsfjord AS** 9990 BÅTSFJORD Tlf. 78 98 33 21
Ramstad Eskefabrikk A/S Ramstad 6800 FØRDE Tlf. 57 82 28 55 Fax. 57 82 21 09	**Arvid Nordal Transport** Hauanv 5, 3031 DRAMMEN Tlf. 32 88 42 42 Fax. 32 88 32 32	**Cafe Sting** Valbjerget 3 4006 STAVANGER Tlf. 51 53 24 40	**Jon Bye-Andersen A/S** Skullestadv 2 3135 TORØD Tlf. 33 38 44 92
Glassmester **Blomquist ANS** Sverresg 17 3257 LARVIK Tlf. 33 18 37 27 Fax. 33 18 41 41	**Fotklinikken Sogndal** Boks 217 5800 SOGNDAL Tlf. 57 67 17 00	**Premiere Produkter A/S** Hundvågv 31 4085 HUNDVÅG Tlf. 51 86 07 80 Fax. 51 86 07 83	**Nome Kommune** 3745 ULEFOSS Tlf. 35 94 62 00 Fax. 35 94 62 29
Stadt Servicesenter A/S 6750 STADLANDET Tlf. 57 85 72 96	**Nygårds Camping** 6892 HJELLEDALEN Tlf. 57 87 52 58	**Norwegian Shipping** Boks 362 4301 SANDNES Tlf. 51 66 63 08 Fax. 51 66 44 35	
Brekke Industrier A/S Øysand 7083 LEINSTRAND Tlf. 72 87 12 55	**Speilhjørnet** Storg 107 9008 TROMSØ Tlf. 77 68 10 20	**Tau Spar Marked A/S** Raunev 5 4120 TAU Tlf. 51 74 68 26 Fax. 51 74 53 90	**Braa & Sørvåg Bygg AS** Tillerbruv 160 7075 TILLER Tlf. 72 88 93 55 Mobil 94 65 39 81

HVEM ØNSKER IKKE Å VÆRE OPPDATERT?

RAPPORT KAN BIDRA:

- *Har aktuelt fagstoff – også knyttet til ansvarsreformen!*
- *Bringer reportasjer fra inn- og utland!*
- *Presenterer frivillige aktiviteter fra nærmiljø og lokal samfunn!*

TEGN ABONNEMENT NÅ OG DU FÅR GODT STOFF FOR EN RIMLIG PRIS.

Årsabonnement koster bare 100 kroner!

Ja takk,
jeg ønsker abonnement på
RAPPORT

PORTO

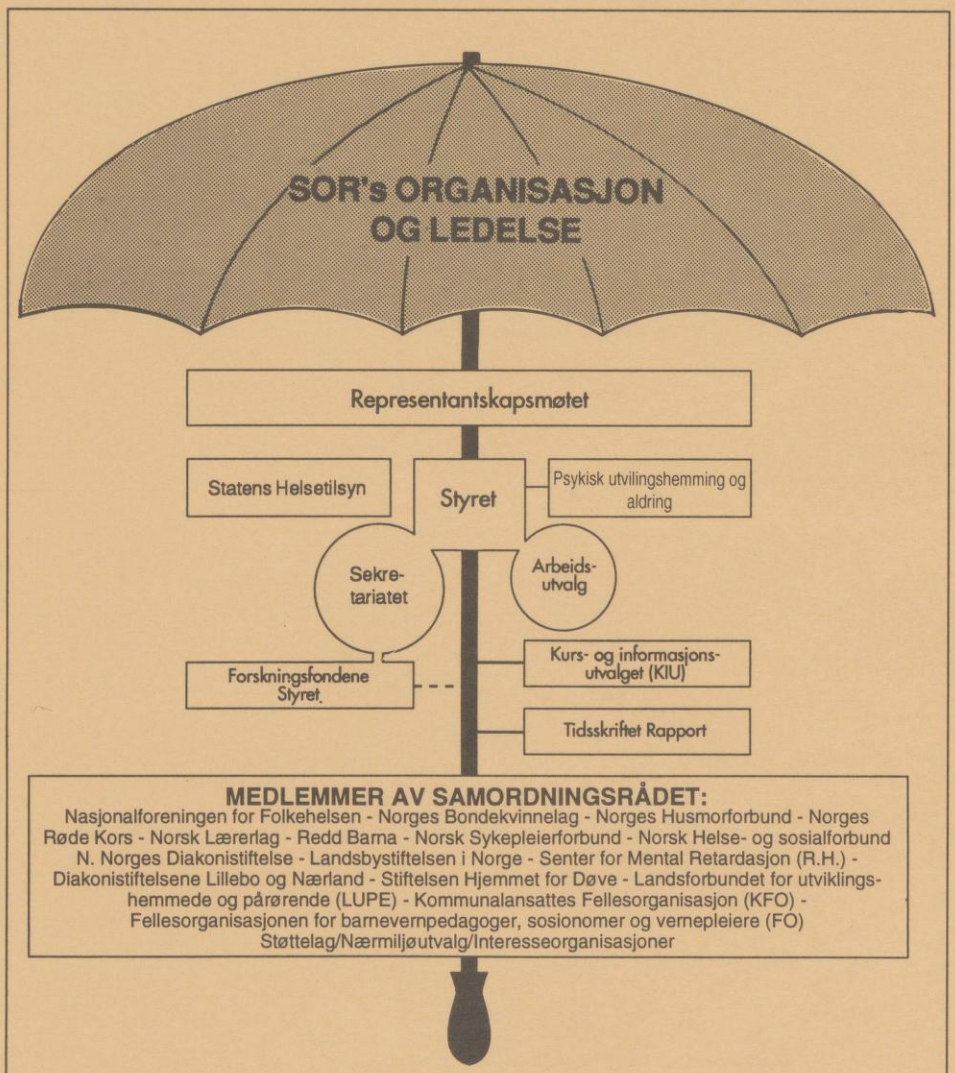
Navn: _____

Adr.: _____

P.nr./sted: _____

Blad i postabonnement

Returadresse:
RAPPORT
Postboks 98
3570 Ål

Holmestrand Handelstrykkeri as - Tlf. 33 05 12 71 - Fax 33 05 28 94